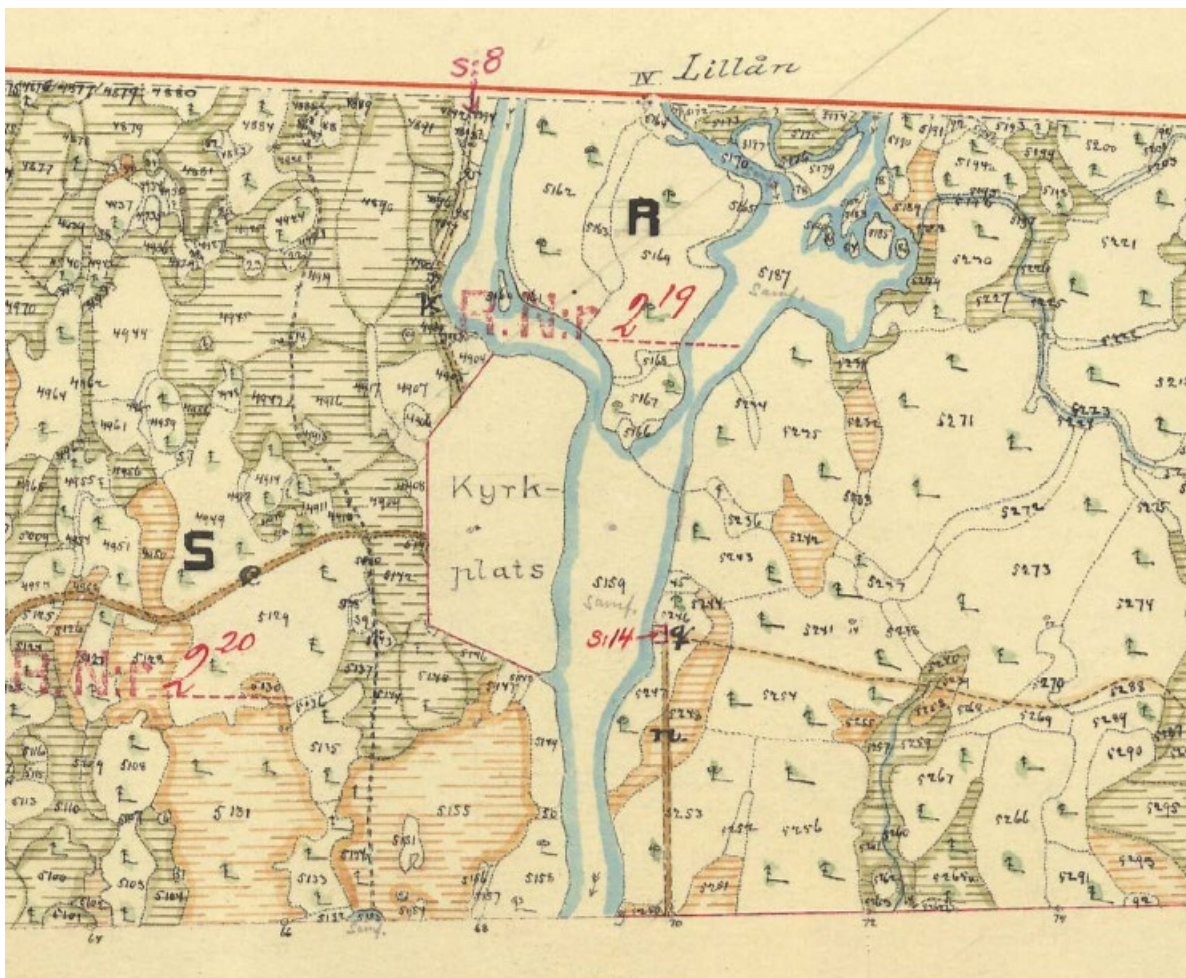

Ankarede kyrkplats: Samisk markanvändning, nybyggeskolonisationen och kyrkans roll

Utredning utförd av Åsa Össbo
forskare vid Vårdduo – Centrum för samisk forskning, Umeå Universitet
på uppdrag av Svenska kyrkan och Sanningskommissionen för det samiska
folket.
Mars 2026

Åsa Össbo

Bilden på framsidan och baksidan är ett utklipp ur lagaskifteskartan över hemmanet Stora Blåsjön, Lantmäteriets arkiv, Akt 23-FRA-88.

Stort tack till Lena Kroik, Gudrun Norstedt och Håkon Hermanstrand för värdefulla tips, läsning av texten och samtal.

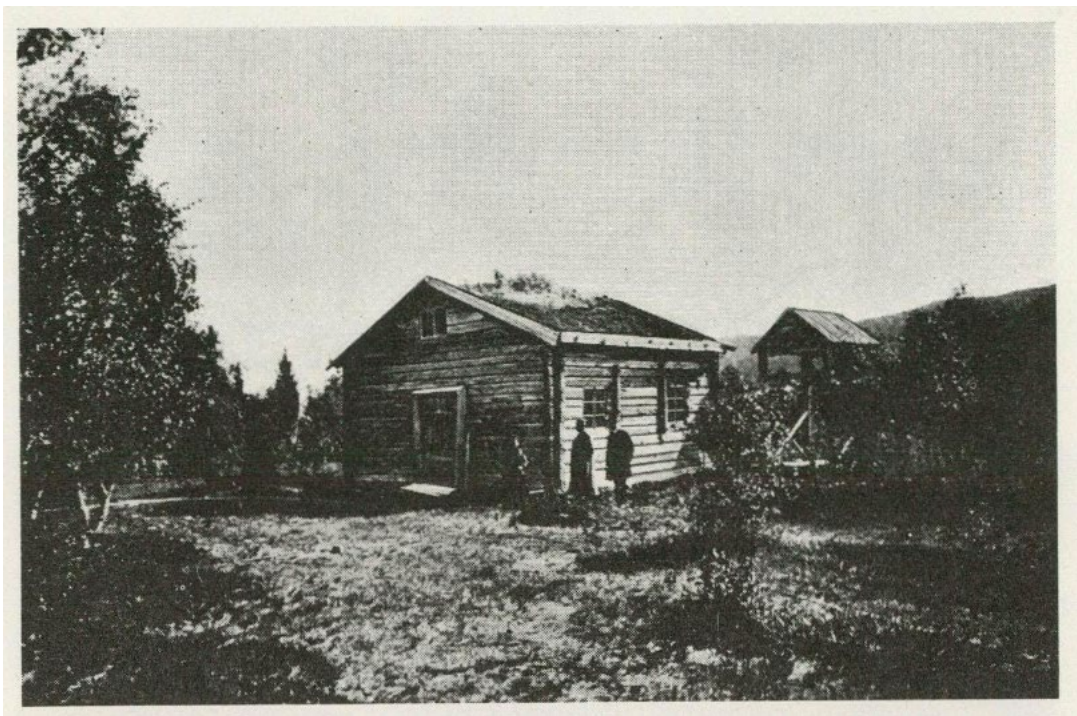
Innehåll

Del 1. Inledning.....	4
Om uppdraget	8
Metod och material.....	8
Del 2. Avrad och skattefjäll. Tiden före jordbrukskolonisationen i Frostviken.....	11
Norsk-danska tiden.....	12
Första svenska jordeboken 1646.....	12
Avradsbok 1649	12
1660-talet.....	13
Tiden 1680–1745	13
Blåsjöfjäll framträder under det senare 1700-talet	17
Torkel Jonsson på Blåsjöfjäll.....	19
Del 3. Kyrkohistoria och nybyggeskolonisation.....	22
Nybygge i Jormvattnet	23
Nybygge vid Stora Blåsjön.....	23
Nybygge vid Ankarvattnet	24
Tvistemål.....	25
Nästa generation.....	26
Skrivelse till kungs.....	27
Del 4. Avvittringen	29
Frostviken i avvittringens tidevarv.....	31
Renbetesfjällen avgränsas, skattläggs och bibehålls inom familjen	39
Del 5. Slutet av 1800-talet och renbeteslagens införande	43
Ankarede kapell.....	44
Del 6. Sammanfattning.....	49
Del 7. Källor och referenser.....	51
Arkivmaterial	51
Litteratur.....	52
Webbsidor	53

Del 1. Inledning

Åanghkerenjeeruve Ankarede ligger i ett område som redan långt före jordbrukskolonisationen ingick i samisk markanvändning. Det sydsamiska namnet *Åanghege*, *åanghkere johke* berättar om en älv med många djupa hål och *njeeruve* är en torrlagd gräsbevuxen vall som vanligen översvämmas under vårfloden. Detta landskap förändrades dramatiskt vid vattenkraftutbyggnaden och uppdamningen av Stora Blåsjön.¹

Ankaredes plats i landskapet ligger både naturligt och strategiskt till från de olika skattefjällsgruppernas läge, här passerade de flesta grupper förr när man flyttade till Norge med renarna sommartid. Ankaredes första kapell ska enligt muntlig tradition² ha uppförts 1785 men genom sockenstämmoprotokoll vet vi med mer säkerhet att ett bönehus åtminstone fanns från 1820-talet och samerna samlades på platsen under vår och höst för kyrkhelger som över tid utvecklades till tradition.

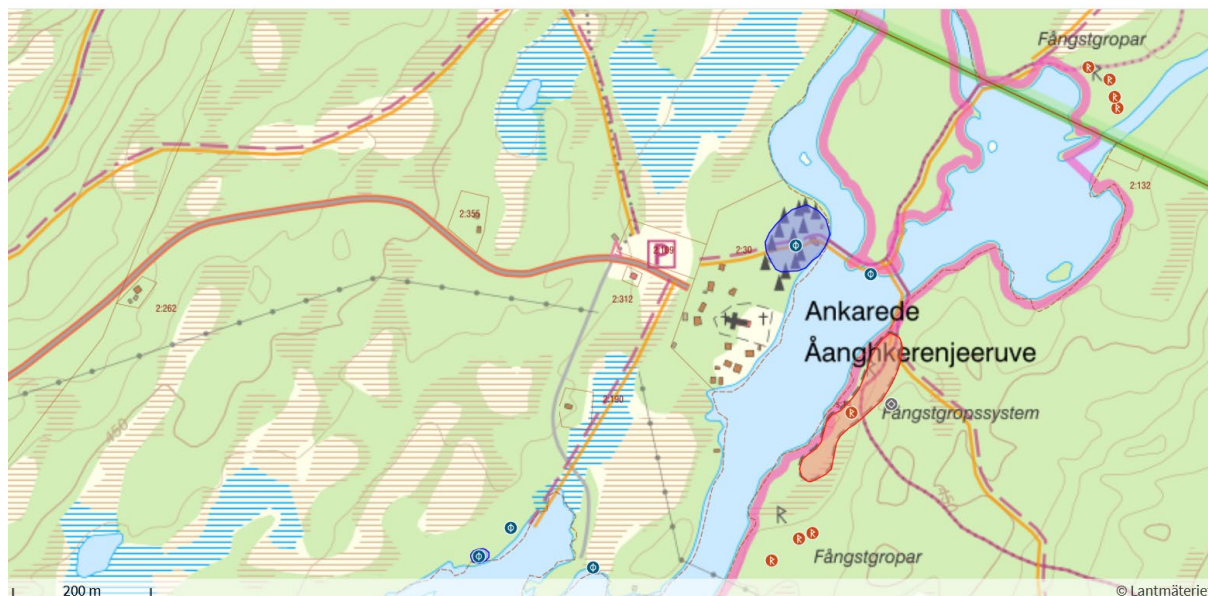

Fig. 1. Ankarede gamla kapell, en ryggåsstuga med två rum, enligt uppgift uppfört i början av 1800-talet och rivet 1895 för att ge plats åt nuvarande kapell. Till höger klockstapeln. Foto Oscar Ohlsson, källa: Johansson, Levi (1950). *Frostvikens kyrkor och kapell*, sid. 43.

---

¹ Ljungdahl, Ewa (2018). *Samebyar i Frostviken. Voernese, Ohredahke och Raedtievaerie. Historia, kulturmiljöer och turism.*, Skrifter utgivna av Gaaltije 2, sid. 17.

² Ljungdahl (2018). sid. 6; Nyström, Clara. (2011) *Ankarede – Levande kyrkstad*. Jamtli, sid. 5. https://www.jamtli.com/wp-content/uploads/2017/11/02-ankarede-levande_kyrkstad.pdf [2016-02-02].

Figur 2. Området kring Ankarede från Riksantikvarieämbetets sida Fornsök www.fornsok.se [2026-02-09].

Under 1800-talet ska vår- och höstmässor hållits i Ankarede i samband med att renarna flyttade mellan årstidslanden och under dessa tidpunkter hölls även förrättningar av andra myndigheter.³ Fångstgropssystem i närheten av kyrkplatsen vittnar om att området var viktigt sedan lång tid tillbaka, före tamrenskötselns tid.⁴ Inför utbyggnaden av vattenkraften och dämningen av Stora Blåsjön på 1940-talet gjordes arkeologiska undersökningar i området och kartan ovan (figur 2) visar på många fyndplatser.⁵

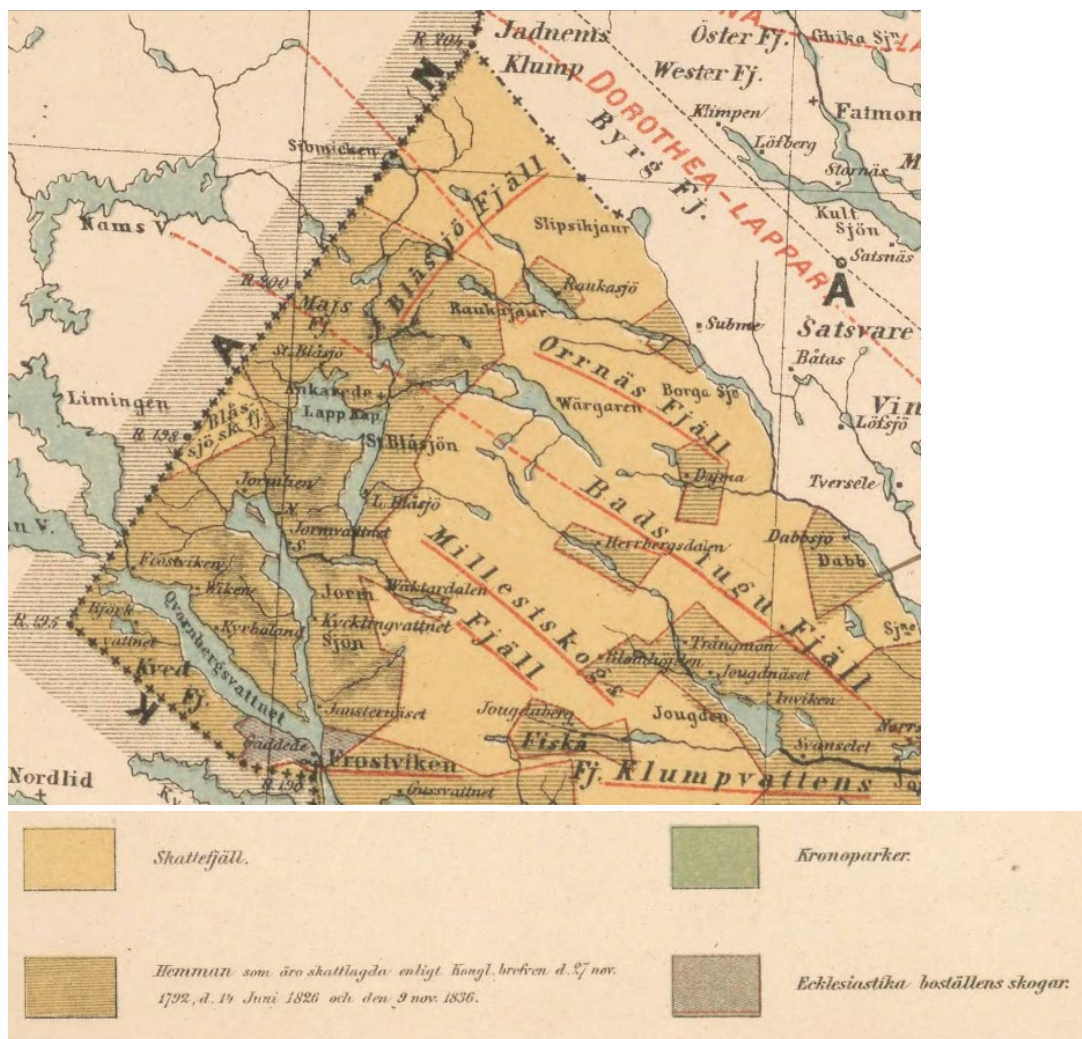
Ankarede ligger inom Blåsjöfjäll skattefjäll som sträckte sig från Jitnemklumpen (Jadnems Klump, se kartan nedan figur 3) på nuvarande svensk sida ner till Lejarholmen och mot Stora Blåsjöns smalsund och över den högsta toppen mot Jorm och norska gränsen.⁶

³ Frostviken-Hotagens sameförening. *En hundraårig tidsresa* (2019) sid. 23.

⁴ Frostviken-Hotagens sameförening. *En hundraårig tidsresa* (2019) sid. 19.
<https://ankarede.com/wp-content/uploads/2021/07/frostviken-bok.pdf>

⁵ Biörnstad, Margareta (2006). *Kulturminnesvård och vattenkraft 1942–1980*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, sid. 81.

⁶ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftsamling i Skattefjällsmålet Band 3 c, sid 12.

Figur 3. Frostvikens skattefjäll ca. 1883. Källa: Riksarkivet, Kommitterade för den inhemska lappfrågens behandling, Kartor och ritningar, SE/RA/310034/#/0001:00001-00002 (1883). Bildvisning: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0003427_00003#?xywh=-148%2C6463%2C4301%2C1637&cv=2

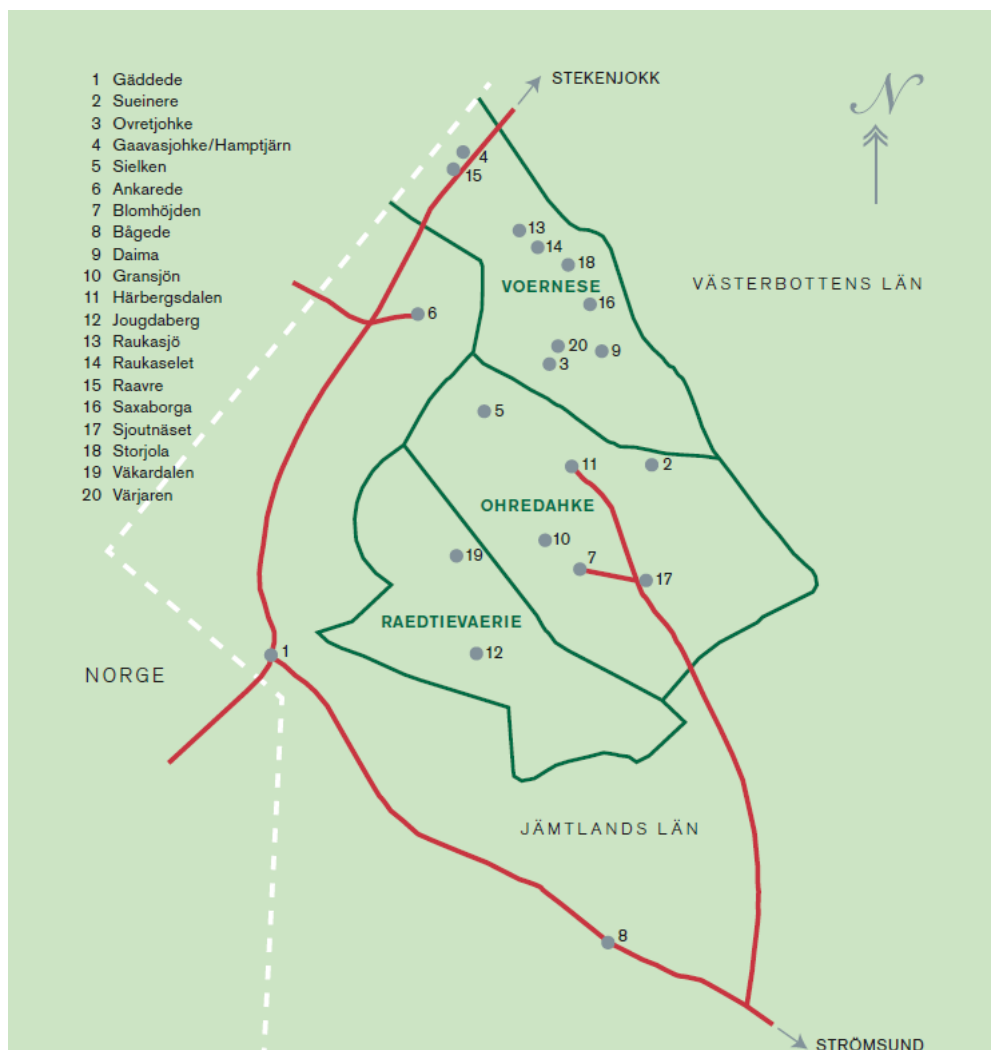
Platsen där Ankarede ligger idag, hörde till Blåsjöfjäll innan nybyggare bosatte sig i området (Jormlien 1765 och Stora Blåsjön 1796). Flera av nybyggarna fick sina hemman provisionellt (provisoriskt) skattlagda under 1820- och 1830-talen och sina marker befästa i och med avvittringen 1832–1842. Avvittringen av renbetesfjällen skedde först 1847 vilket var efter att ett kungligt brev hade utfärdats 1841 som vid den fortsatta avvittringen skulle säkerställa renbetesmarkerna. Säkerställandet gjordes med kolonisationens facit i hand. Där Blåsjöfjäll skattefjäll förut omfattat 93 688 tunnland och 15 kappland (se figur 4), hade det efter avgränsningen av Jormvattnet, Ankarvattnet, Stora Blåsjön och Leipikvattnet kronohemman krympts ner till 29 572 tunnland och 15 kappland och blivit ett miniatyrskattefjäll motsvarande mindre än en tredjedel av den ursprungliga arealen.⁷

⁷ Åjttens arkiv, Valfrid Larsson avskriftsamling i Skattefjällsmålet, Band 3 c, sid. 12.

Figur 4. Rekonstruerad gräns (röd linje) för Blåsjöfjäll innan 1842 och 1847 års avvittringar. Källa: Valfrid Larssons arkivsamling i Skattefjällsmålet, band 26 kartbilagor. Kartbilaga 2.

Blåsjöfjäll blev 1848 delat i två delar – en nordlig del och en sydlig som idag torde överensstämma med området som är Blåsjöfjäll naturreservat. Idag är området kring Ankarede fortfarande strategiskt beläget i närmast anslutning till Voernese och Ohredahke samebyar.

Figur 5. Karta över området idag. Källa: Ewa Ljungdahl (2018). *Samebyar i Frostviken. Voernese, Ohredahke och Raedtievaerie. Historia, kulturmiljöer och turism.*, Skrifter utgivna av Gaaltije 2, sid. 12.

Om uppdraget

I januari 2026 fick jag uppdraget att genomföra en kortare vetenskaplig studie och producera en text om *kyrkans och dess företrädares historiska agerande i markfrågor kring Ankarede i relation till det samiska folket*. Resultatet – denna rapport – utgör Svenska kyrkans bidrag till det arbete som görs av den av regeringen utsedda Sanningskommissionen för det samiska folket. På grund av den korta tid som jag haft till förfogande har de källor som varit mest tillgängliga använts i arbetet och det är därför sannolikt att fler fakta, i synnerhet från norsk sida, existerar som kan beaktas i sammanhanget.

Metod och material

Den tidigare forskningen och dokumentationen som jag har tagit del av kring Ankarede har av allt att döma inte systematiskt, med hjälp av skriftliga källor, kartlagt och sammanställt den samiska markanvändningen i det specifika område jag inriktat mig på. Genom muntlig tradition och arkeologiska lämningar har samernas användning av området spårats och dokumenterats. En del av beskrivningen är också att kolonisationen i form av nybyggen

successivt har gjort insteg.⁸ Det är på intet sätt en felaktig bild, men den behöver kompletteras, nyanseras och sammanställas. Å andra sidan är nybyggeshistorien skriven av hembygdsforskare med särskilt intresse för nybyggarnas situation, såsom exempelvis folkskolläraren och sedermera hedersdoktor Levi Johansson, (1880–1955) som också är begravnen på Ankarede kyrkogård. Hans skrifter bygger på muntlig tradition från nybyggarnas perspektiv där synen på samerna sällan är positiv utan präglas av sin samtids kulturhierarkiska och paternalistiska idéer, vilket kommer att framgå av vissa exempel. Johansson var också påverkad av den norska invandrings-/fremryckningsteorin som menade att samerna kommit sent till det sydsamiska området. De som idag har kunskap i samisk lingvistik, arkeologi och historia kan inte stödja den teoribildningen.⁹ Jag väljer ändå att använda vissa beskrivningar från Johansson, för att försöka nyansera en del uppgifter hos honom. Det är inte för att i efterhand moralisera utan för att erbjuda en viss samtidsdräkt från lokalsamhället. Från norsk sida kan mycket mer material stå att finna, i den här undersökningen har jag använt Håkon Hermanstrands bidrag till sydsamisk historia i Östra Namdal.¹⁰

Jag har valt att inrikta bakgrundsbeskrivningen mot det område, det skattefjäll som Ankarede ligger inom, Blåsjöfjäll. I sökandet efter källmaterial har jag använt bland annat den vägledning som kan fås genom överlantmätare Valfrid Larssons avskriftsamling i Skattefjällsmålet som är digitaliserat av Åjtte. Där framträder samiska reaktioner på nybyggeskolonisationen. Larssons urval av material, som är gjort under 1960- och 1970-talet, är präglad av ett sentida konfliktperspektiv som skulle tjäna som bevisföring under skattefjällsmålet, men kan ändå belysa situationen i norra Frostvikenområdet sedan 1600-talet. Genom att studera hans avskrifter och sammanställningar kan uppgifter erhållas som är intressanta för denna rapport. Vissa vägledningar har också hämtats från den karta över historisk markanvändning från Renmarkskommitténs arbete, som återfinns på Sametingets hemsida.¹¹ I övrigt har kompletterande eftersökningar av material gjorts, bland annat i kartmaterial hos Riksarkivet, lantmäteriakten för fastigheten Strömsund Stora Blåsjön 2:30 som kyrkplatsen ligger på, samt i Lappfogdens i Jämtlands län arkiv, Föllinge och Frostvikens kyrkoarkiv och husförhörslängder.

Syftet är utöver det ovan redovisade att försöka besvara de ”gåtor” som vuxit fram kring Ankarede, dels kring ett gåvobrev från 1895 och orsakerna till att marken donerades av den bofasta befolkningen, dels om den första gudstjänstlokalens tillkomst. Var det före eller efter området fick en fast boende befolkning?¹² I Frostviken-Hotagens sameförenings 100-årskrift framgår att i samisk muntlig tradition berättas om en begravningsplats i Ankarede långt innan nybyggarna kom till Frostviken i mitten av 1700-talet.¹³ På svenska kyrkans hemsida står att läsa om Ankarede att det tidigt fanns ett kapell i form av en vanlig timrad ryggåsstuga med ett klocktorn. Ett sockenstämmoprotokoll visar att Ankarede var helgat som gravplats 1820 och att ett bönehus uppfördes. Den äldsta kyrkklockan i Ankarede var tillverkad 1825.

---

⁸ Se bl.a. Nyström (2011); *Frostviken-Hotagens sameförening. En hundraårig tidsresa* (2019); Ljungdahl (2018).

⁹ Hermanstrand, Håkon & Kosmo, Ansgar (2009). *Røyrvik. Samene i Østre Namdal*. Røyrvik kommune, sid. 14.

¹⁰ Se Hermanstrand & Kosmo (2009).

¹¹ Sametinget, Renmarkskommittén, Karta Historisk markanvändning i Jämtland: https://gisportal.sametinget.se/portal/apps/experiencebuilder/experience/?id=7625ffc3a9054167817a21dec55b8f63&page=J%C3%A4mtland#data_s=id%3AdataSource_1-193723697f7-layer-1%3A86

¹² Nyström (2011).

¹³ *Frostviken-Hotagens sameförening. En hundraårig tidsresa* (2019) sid. 20.

Det gamla bönehuset förföll och det nya kapellet byggdes 1895–1896 av en inflyttad man från Småland vid namn F J Svensson. Han byggde kapellet och präststugan för ett pris av 3 735 kr plus 125 kr för läktaren. Frostviken-Hotagen sameförening bildades 1919 och har sin föreningslokal i Ankarede sedan 1927.¹⁴ Att en gravplats funnits i detta område är inte konstigt sett till att renarna rör sig i detta område och alltid har gjort om vi ska läsa fångstgropssystemen. Enligt gammal samisk sed skulle de döda inte begravas för djupt, ”knappt tre alnar mull, så de skulle kunna höra skällorna och höra miesie låta” enligt Stig Åhrén.¹⁵ Ankarede var just en sådan plats, där renarnas skällor och kalvarnas läten kunnat höras.

Fig. 6. Del av Hedreaus kanslikarta från 1645. Källa: Riksarkivet, Sverige Topografiska kartor, Jämtland, Härjedalen, Medelpad, Ångermanland samt Åsele lappmark, generalkartor, SE/KrA/0400/10A/001 (1645).

När det historiska användandet av området nyanseras genom sammanställning och analys av uppgifter från källmaterialet kommer förhoppningsvis också att klarläggas och diskuteras hur kyrkans företrädare har spelat en roll i den här frågan.

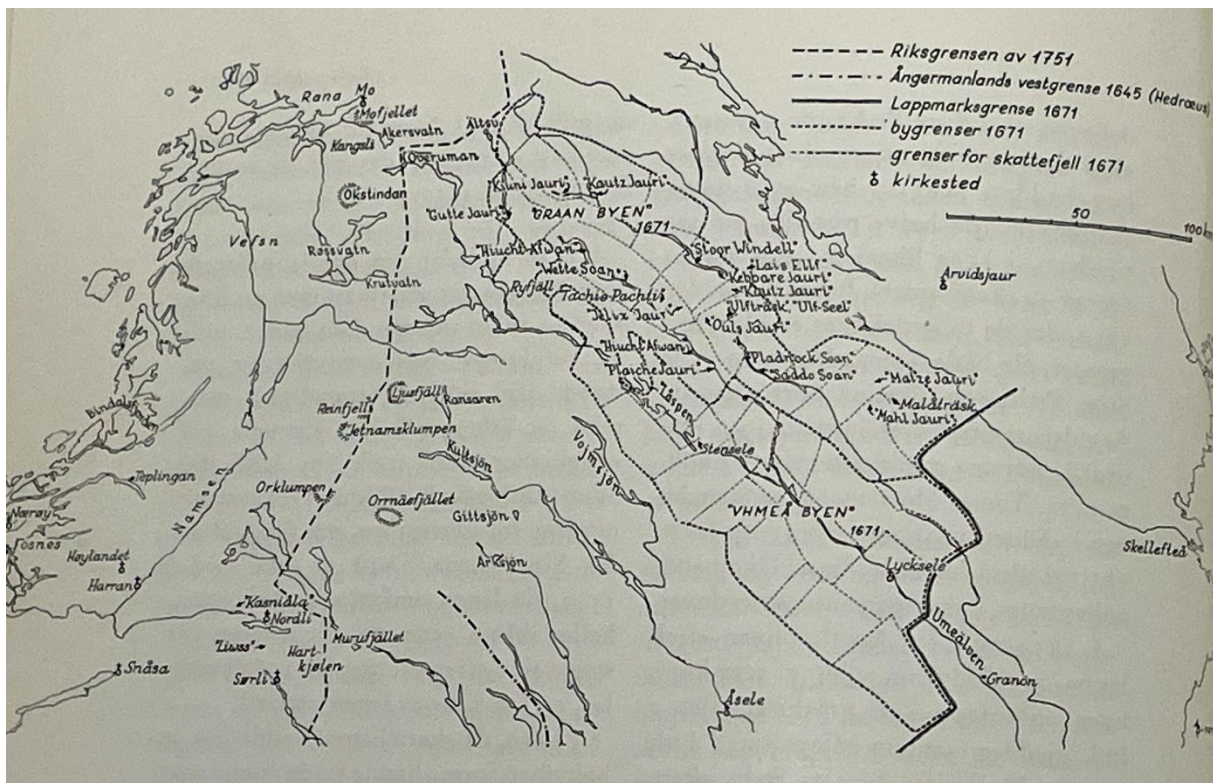
Rapportens inleds med en överblick av tiden före jordbrukskolonisationen, sedan kommer nybyggeskolonisationen och avvitrningen att beskrivas. Därefter kommer överlåtelsen av området att fokuseras genom lagfarts- och skattläggningshandlingar.

¹⁴ Svenska kyrkan, Strömsunds pastorat. Ankarede kapell <https://www.svenskakyrkan.se/stromsund/ankarede-kapell> [2026-02-17]; Holmberg, Akar & Ljungdahl, Ewa (2017). *Sjeltie. Kyrkplatser och kyrkoliv*, Svenska kyrkan, Härnösands stift, sid. 42–47 https://www.gaaltije.se/wp-content/uploads/2019/03/Sjeltie_pdfformat.pdf [2026-02-26]

¹⁵ *Frostviken-Hotagens sameförening. En hundraårig tidsresa* (2019) sid. 21.

Del 2. Avrad och skattefjäll. Tiden före jordbrukskolonisationen i Frostviken

Före 1645 tillhörde Jämtland Norge som låg under den danska kronan sedan 1536 såsom en provins. Men under 1500-talet är det troligt att Frostvikenområdet tillhörde den fiskala enheten Laisbyn som finns med i svenska skattelängder från 1553. Laisbyn, som räknades till Pite lappmark, inkluderade förutom den egentliga Laisbyn, även Ranbyn, Vapsten, Bindal, Namdal och Snåsa.¹⁶ På andra sidan nuvarande norska gräns finner vi idag Rana kommune och Vefsen kommune längre norrut, samt Bindal kommune, området Namdalen och Snåsa kommune i höjd med Frostviken. I räkenskapsböcker från 1560-talet omnämns en Nils Andersson Lap i Jämtlands Lappmark som betalade fyra mårdskind i skatt.¹⁷

Fig. 7. Karta över en del av området som ingick i Laisbyn tills 1607, med senare gränser. Källa: Knut Bergsland, Lais Lappebyen 1978.

Enligt Knut Bergslands utredning kring sydsamiska samhällen i Skattefjällsmålet förekommer det i 1607 års svenska räkenskap sju namn under rubriken "Bindalz Lapper", av dessa återfinns vissa 1618 då "Bindaals Lapper woro alla Borhto" i stället under Ornäs fieldh i Jämtland, nämligen Nils Jonsson, Anders Nielsson och Jon Clemetsson. De verkliga Bindalssamerna hade marker som gränsade till Ornäsfjäll i Jämtland.¹⁸ Även Levi Johansson omnämner kännedom genom gamla handlingar att norska samer satt vid Jormsjön med stöd av "böxel-brev" eller fästesedlar som var utfärdade av norska fogdar "så

¹⁶ Hermanstrand, Håkon (2021). *Eie eller leie, valg eller tvang? Samiska bygler i Vaapste og Raane 1690–1800. Handlingsrom i kongemaktenes grenseland*. UiT Norges arktiske universitet, sid. 29.

¹⁷ Ljungdahl (2018). *Samebyar i Frostviken*, sid. 6.

¹⁸ Bergsland, Knut (1975). *Samernas vita bok 3, fyra utlåtanden i hovrätten i Skattefjällsmålet*. Stockholm. Sid 137–138.

sent som 1699 — alltså 54 år efter Brömsebrofreden, då Jämtland kom under Sverige. Samtidigt 'böxlade' svenska myndigheter bort fiskerätten i traktens sjöar."¹⁹

Norsk-danska tiden

Redan under 1300-talet hade något som kallas avradsland börjat avsättas i Jämtland, ett begrepp som var speciellt för just Jämtland och Härjedalen.²⁰ De kan förstås som en avsondrad del av vad som ansågs vara allmänningar och som låg utanför gårdars och byars domäner. I Jämtland sträckte sig byarnas områden knappt 7 km från gårdarna. Oftast var det bönder som erhöll denna exklusiva nyttjanderätt till marker mot en årlig arrendeavgift till kronan. Marken användes mestadels för jakt, fiske, slåtter och senare även fäboddrift. Men samer betalade också avrad för sina fjäll. Systemet gynnade både kronan och vissa mark- och resursanvändare, men knappast de som konkurrerades ut från ett fritt användande av områden vilka betraktades som allmänning.²¹

Första svenska jordeboken 1646

Under Skattefjällsmålet gjorde juristen Gunnar Prawitz en utredning om fjällen i Frostviken och Hotagen. Där påpekas att när Jämtland lades under svensk administration 1645 gjordes en jordebok över landskapet redan 1646. Under rubriken "Lapparna på Hammerdalsfjällen" finner vi att Lars Torkelsson skattade 3 riksdaler för sitt fjäll och det gjorde även Tomas Larsson, Torkel Andersson, Joen Clemetsson, Anders Nilsson och Olof Nilsson.²²

Avradsbok 1649

Det finns uppgifter i svenska källor om avrad i Jämtland 1649 där det omnämns att "Hammerdals Lapparne hafua böxlat sine Afradz fiähl" varpå åtta samer räknas upp. Jag har försökt identifiera fyra namn som hörande till Frostvikens nordligaste del:

- Torkell Andersson Borgfjellet för 3 riksdaler,
- Jöens Mårtensson i Stragfiellet för 3 riksdaler,
- Thomas Nillsson i Åhrenfiellet för 3 riksdaler,
- H. Brita Clemetzdotter Jerffellet för 1 riksdaler.

Dessa områden är troligast Södra Borgafjäll, Mellanskogsfjäll, Orrnäs-fjäll, och eventuellt Jävrehke.²³ I jämförelse med jordeboken från 1646 kan vi placera där nämnda Torkel

---

¹⁹ Johansson, Levi (1967). *Bebyggelse och folkliv i det gamla Frostviken*. Landsmål- och folkminnesarkivet, Uppsala, sid. 326

²⁰ Rumar, Lars (2008). Avradslanden, skattefjällen och avvittringen i Jämtlands län. Lundmark, L. & Rumar, L. (red.) *Mark och rätt i Sameland*. Institutet för rättshistorisk forskning, sid. 172.

²¹ Landsarkivet i Östersund och Jämtlands fornskriftsällskap (2012) *Jämtlands avradsland 1649 och 1666*, Källor till Jämtland och Härjedalens historia. Redaktör Olof Holm, sid. 7.

https://www.fornskrift.se/Avskrifter/Jamtlands_avradsland.pdf

²² Prawitz, Gunnar (1967). Renbetesfjällen III: Fjällen i Frostviken och Hotagen, sid. 4. Ingår i *Samernas Skattefjäll Band 2*.

²³ De övriga, som troligen hör till Hotagen är: "Nils Joensson hafuer böxlat Härkla fiålet för 2 rdl, Johan Clemetsson Finliden för 2 rdl, Thomas Larsson, Herkelruudh runt om öijers watne för 3 rdl,

Andersson på Borgfjellet, samt eventuellt Johan/Joen Clemetsson för Finliden och Tomas Larsson i Herkelruudh.

Enligt Jordeböckernas uppgifter mellan åren 1648 till 1653 har Torkel Andersson bytts ut mot Torkel Larsson (eventuellt en son till Lars Torkelsson) som betalade för Munsfjället i Hotagen enligt avradsboken 1649 och Olof Nilsson har bytts ut mot Olof Olofsson (som troligen är Nilssons son) som inte finns med i avradsboken.

1660-talet

I 1662 års jordebok hade Hammerdalsamerna förts över till Ströms socken. I 1666 års avradsbok för Jämtland finns inga liknande uppgifter med. Men samerna i Frostviken gör sin närvaro påmind, de omnämns när avrad för fisket i Giärme (Jormsjön) beskrivs:

Giärme, Cronones fiskie i fiället liggiandes, ähr a:o 1649 den 27 novembris, aff befallningzmannen Peder Erichsson Niure städzlat halffparten till Nills Andersson i Bregård, för två rdr. Och den andra halfpartten till Joen Pedersson och Peder Andersson i Gregzgård för 2 rdr. Och sträcker sigh inom fölliande råmerckien, som begynnes i Kycklingzwattnet, der ifrån i Giärme-fly, sedan i Blåsiöön, som förr warit hafwer. Nu såssom nämnden wittnade, at samma bonder eij wijdare än fiskie bruka, och lapparna landet der rundt omkring.²⁴

Av detta kan utläsas att bönder i Hammerdals och Ströms socken använde fiske i fjällsjöar som Jormsjön och Blåsjön och att samerna använde områden kring sjöarna.

Tiden 1680–1745

Enligt Prawitz finns inga användbara jordeböcker förrän 1680 års jordebok där ”lappräntan” anges för samma socknar som tidigare. I Ström socken uppges samerna

- Clemet Mårtensson
- Jöns Andersson
- Tomas Nilsson
- Tomas Persson
- Jon Fredriksson
- Skol Nils

De står även att finna i 1707 års jordebok. I jordeboken 1718 införs namn på fjäll i stället för personer. Det är Ornäs-, Klumpvatten- och Millerstskogfjällen. De har högre skatt vilket indikerar att de är större än övriga fyra skattefjäll i Ström socken som ligger söder om Faxälven (Ströms Vattudal).²⁵ Av nedan följande beskrivning kommer att framgå att området Blåsjöfjäll fortfarande ansågs ligga på den norska sidan. Det är i sammanhanget ny

---

Torkell Larsson, Munsfjället runt öijeren för 3 rdl.” Landsarkivet i Östersund och Jämtlands fornskriftsällskap (2012), sid. 35.

²⁴ Landsarkivet i Östersund och Jämtlands fornskriftsällskap (2012), sid. 103.

²⁵ Prawitz (1967). Renbetesfjällen III: Fjällen i Frostviken och Hotagen, sid. 4. *Samernas skattefjäll* Band 2.

information eftersom tidigare historieber beskrivningar omnämner att det till en början fanns tre skattefjäll i Frostviken; Orrnäsfjäll, Mellanskogsfjäll och Klumpvattenfjäll. Och ”senare avskildes Bastunäs skattefjäll från Orrnäsfjäll och blev eget skattefjäll, liksom Blåsjö skattefjäll.”²⁶ Som att Blåsjö skiljdes ut ur de andra skattefjällen. Men så är inte fallet.

Fig. 8. Del av Gränskarta Norge Sverige, det gröna området tvisteområdet mellan Danmark och Sverige, 1738–1748. Källa: Riksarkivet, Gränskartor Sverige-Danmark (Norge) Originalkarta gränsmätning 1738–1748. Bildvisning: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0003337_00001#?xywh=-19611%2C0%2C44758%2C17043

Genom Major Peter Schnitlers gränsexaminationsprotokoll som fördes mellan åren 1742–1745 för att ta reda på var gränsen skulle gå mellan Norge och Sverige kan viktiga uppgifter erhållas om nordvästra Frostviken. Även Levi Johansson har tagit del av andras analyser av protokollen och kommit fram till att fogdar från norsk sida länge upplät mark åt norska samer, marker som sedermera hamnade på svensk sida av gränsen.²⁷ Att döma av en gränsåtgärd där svenska och danskar var oeniga över var gränsen skulle dras, var den danska hållning att gränsen gick från Jadnemsklumpen en bit öster om Blåsjön, över sjön Väktaren och Flatfjället för att sedan vid Svaningsjön åter vända mot väster (se fig. 8 och 9).

²⁶ Ljungdahl (2018), sid. 6.

²⁷ Johansson (1967), sid. 16.

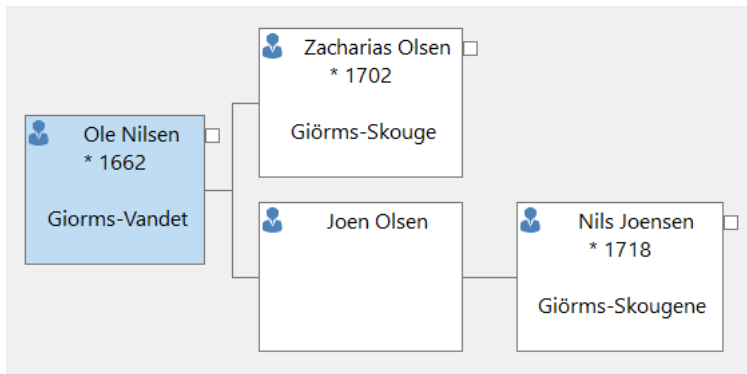
Fig. 9. Del av karta gränsätgård 1748. Den föredragna gränsen från dansk sida markerad med Litt. **B.** Den slutgiltiga gränsen markerad med Litt. **A.** Blåsjön är belägen öster om Litt. **N.** Källa: Lantmäteriet, historiska kartor, akt 23-Jäm 142 <https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/share/23-j%C3%A4m-142/0004txnd/lm23/REG/23-j%C3%A4m-142/Gr%C3%A4ns%C3%A5tg%C3%A4rd,%20karta>

En norsk same vid namn Ole Nilsen, kallad Vinkel-Ole,²⁸ vittnade för Schnitler om att han böxlade Giorms-Vandet till norsk fogde, samtidigt som jämtar och svenska samer idkade fiske där. Nilsen föddes enligt egen utsago i skogarna vid Giorms-vandet i Overhaldens Præstegjeld, han var vid tillfället 80 år (född på 1660-talet). Han hade tagit över sin fars, farfars och olde-fars besittning i "Giorms skoug" som hade Ornes-fjeld i öster, Frostviig-vandet i söder och Blaa-søen i norr. I väster låg Liiming-Vandet, Utnes-Vand och Vagteren-Vand. På vintern gick han in på svensk sida till HaarKølen (Jijnjevaerie). Men på äldre dagar hade han förlorat sina renar till rovdjuren och blivit utarmad. Men han hade en talrik barnaskara som var kvar på detta hans fjällsäte.²⁹ Enligt Hermanstrand ska "Gærmansijte" (Jorms skogen) brukats av 3 hushåll bestående av minst 18 personer: "Vinkel"-Zacharias Olsen med familj, brorsonen Nils Joensen och hustrun Marit Nilsdatter med familj samt Olsens syster som var gift med Jon Sjursen och hade 6 barn.³⁰

²⁸ Hermanstrand & Kosmo (2009), sid. 27.

²⁹ Schnitler, Peter. (1962) *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Band I. Kjeldeskriftfondet, Oslo, sid. 143, 150–151.

³⁰ Hermanstrand & Kosmo (2009), sid. 35.

Fig. 10. Ole Nilsen och hans efterkommande böxlade Giörms-Vandet. Det hade hans far, farfar och "olde-far" också gjort. Enligt Schnitler (1962).

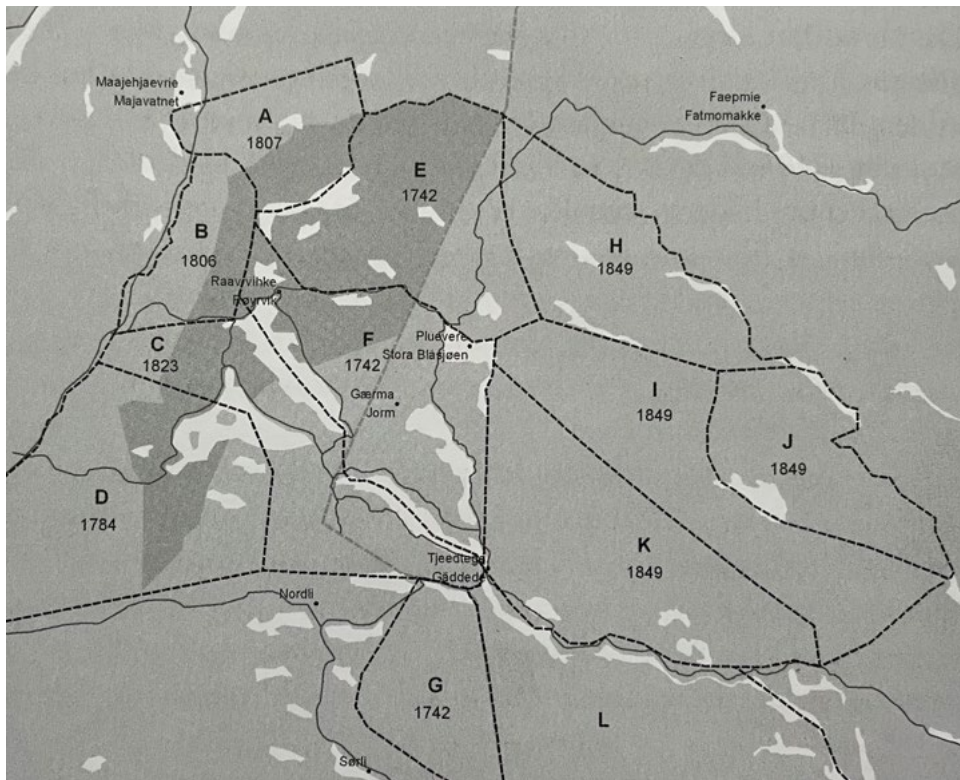
Av Ole Nilsens vittnesmål är det tydligt att området väster om de stora sjöarna ansågs vara norskt, såväl fiskalt som kyrkligt. Det kan ha öppnat ett handlingsutrymme för samerna som kunde välja till vilken makt man sökte sig för att få bevis på sin besittning.³¹ Medan de som kom från svensk sida sedermera tog med sig svenska myndigheter in i området. Ole Nilsen berättade att norr om honom var Anders Torkelsen i Blaa Søe-Skougen, vars son även närvarade vid mötet, Joen Andersen från Blaa-Søe och Onker-vands-Skouge. Blåsjöskogen sträckte sig söderut till Blåsjöns södra ände och österut mot Lejarälven, mot norr från Lejarvattnet genom skog och myr till älven Rast-giuch och längs den mot Børje-Fields rygg. Därefter fortsatte den västerut mot Naames-Vand, mot dess södra sida, sedan söderut över Ranserens-Elv mot Wagterens-vand, därifrån i öster efter norra sidan av Utnes-Vand till den södra sidan av Blaa-søen. Andra samer söder om Børje-fieldet var inte så långt upp mot gränsen,³² det vill säga samer på Ornäsfjäll.

Det är uppenbart att områdets samiska besittningar var omfattande och sträckte sig över gränsen, långt in på båda håll. Hermanstrand framhåller att de i Plueverensijte (Blåsjö skog/fjäll) under 1740-talet var 4 familjer bestående av 23 personer: Joen Andersen med hustru från Vaapste med 6 barn, fadern Anders Torkelsen med familj, Jakob Olsen med familj och Ole Sakariasen med familj. Även dessa ska ha antingen ha flyttat till norsk sida (Burkije) eller nedåt Jijnjevaerie under vintern. Möjligheten omnämns att Anders Torkelsen var son till Torkil Olsen som 1686 brukade ett område kallat Børefield. Plueverensijte kom sedan att delas när nationsgränsen fastställdes, i Dærgafjeld på norsk sida och Blåsjöskog/Blåsjöfjell på svensk sida.³³

³¹ Hermanstrand & Kosmo (2009).

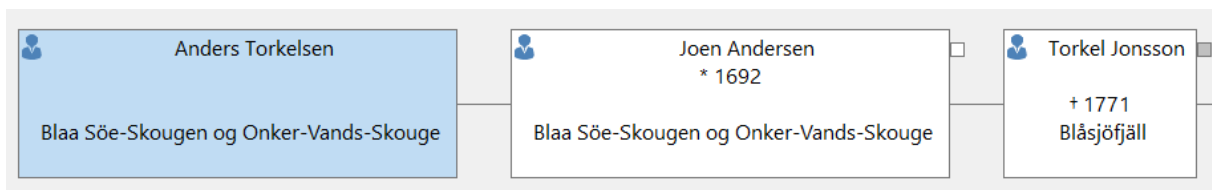
³² Schnitler (1962), sid. 152, 159.

³³ Hermanstrand & Kosmo (2009), sid. 38–40.

Fig. 11. Del av karta som visar gränser mellan samiska kollektiva egendomar i Røyrvik/Frostviken-området Källa: Hermanstrand & Kosmo 2009, sid 30. Förklaring: E= Plueverensijte, F= Gærmansijte, G= Jijnjevaerie, H= Voernese, I= Millerstskog, J= Badstunäsfjäll, K= Klömpfjäll, L= Vinklömp- och Gåksjöfjäll, Harkiählfjäll och Munsfjäll.

Med en genomgång av rättsmaterial och kyrkböcker från svensk sida kan jag fylla i den länk som fattades i tidigare beskrivning, samerna i Plueverensijte fortsatte att använda den ”svenska” delen av området då Torkel Jonsson som fick införsel på Blåsjöfjäll 1764 troligen är Joen Andersens son.

Fig. 12. Anders Torkelsen var född och hade sitt säte på Blaa Sõe-Skougen. Enligt Schnitler (1962). Som vi kommer se stannade landet i ättlingarnas besittning i flera generationer.

Blåsjöfjäll framträder under det senare 1700-talet

Överlantmätare Valfrid Larsson sammanställde under 1960- och 1970-talet material till Skattefjällsmålet. Genom att studera hans avskrifter och sammanställningar kan uppgifter erhållas som är intressanta för denna rapport. Vissa vägledning har också hämtats från den

karta (se nedan fig. 14) över historisk markanvändning från Renmarkskommitténs arbete, som återfinns på Sametingets hemsida.³⁴

I mars 1763 behandlades Lars Klemetssons begäran att mot 36 daler silvermynt (motsvarande 12 riksdaler) ”nyttja Giem klimparne, Brackå och Gjöma fjell samt der bredvid varande små fiskevatten”. Området torde omfatta dagens Blåsjöfjälls naturreservat och eventuellt även marker utanför det. Pastorn och lappscolmästaren Birger Cederberg, som var född 1718 och flyttade från trakten samma år, samt länsman Jonas Kiöstadjus skulle syna trakten och kontrollera ifall ansökan ”var till andras förfång”. Kiöstadjus var född 1701 och dog 1764 i Hammerdal. Samma myndighetspersoner ålades samtidigt att syna Blåsjöfjäll inför Torkel Jonssons begäran att ”såsom förut till Norge” få erlægga skatt för området. Utsyningens uppdrag innebar att utröna om nyttjandet skulle leda andra till förfång.³⁵ Kiöstadjus ålder och död året därpå samt och Cederbergs flytt förklarar att det blev dröjsmål och sedan en ny länsman som skulle utföra synen.

Den 2 april 1764 ansökte återigen Lars Klemetsson att få nyttja en vid norska gränsen förut ej taxerad fjälltrakt och då beslöts att vice lapplänsmannen Johan Gröndahl (1733–1812) samt två näst intill boende ”skickliga bönder” nästa sommar skulle syna och noga beskriva den berörda fjälltrakten. Syftet var att undersöka om området kunde användas till ”större fördel för Kungl. Maj:t och Kronan” genom att inrätta nya hemman, eller ta reda på hur stort utrymme som där skulle behövas till betesmark för sökandens renar.³⁶ Myndigheternas inställning hade redan vid den här tiden antagit den ekonomiska liberalismens idéer som brukar knytas till det tidiga 1800-talet och avvittringen som då skedde.³⁷ Bara på ett år eller med ny tjänsteperson hade idéerna svängt från ”att inte vara till förfång för andra” till att söka ”större fördel för Kronan”.

I augusti 1764 redogjorde länsman Gröndahl att han tillsammans med kyrkoherden i Föllinge, Erik Ångman, rest till Gäddede där Ångman skulle förrätta gudstjänst bland samerna. Eftersom Blåsjön låg ytterligare 6–7 mil från Gäddede och Gröndahl befarade att varken mat eller färdhjälp kunde finnas på uppfärden eller tillbakafärden till ”Swenska bygder” kände han sig tvungen att åka tillbaka med kyrkoherden. I stället lät han nybyggarna Olof Forsberg och Jöns Öberg i Gäddede informera honom om ”beskaffenheten vid Blåsjön”. Nybyggarna berättade att skogen däromkring bestod av gran och stenigt land med knapp gräsväxt, att trakten var cirka 3 mil lång och en halv mil bred, samt att samerna inte borde få komma längre ifrån fjället med sina renar än till Sunnet som ligger mitt Blåsjön, eftersom där kunde slåtter uppodlas utifall att något nybygge med tiden på den trakten kunde anläggas. ”Äljest äro berörde Lappar för fattigdom icke i stånd att hålla någon ordentelig syn å denna skogs Tract”.³⁸

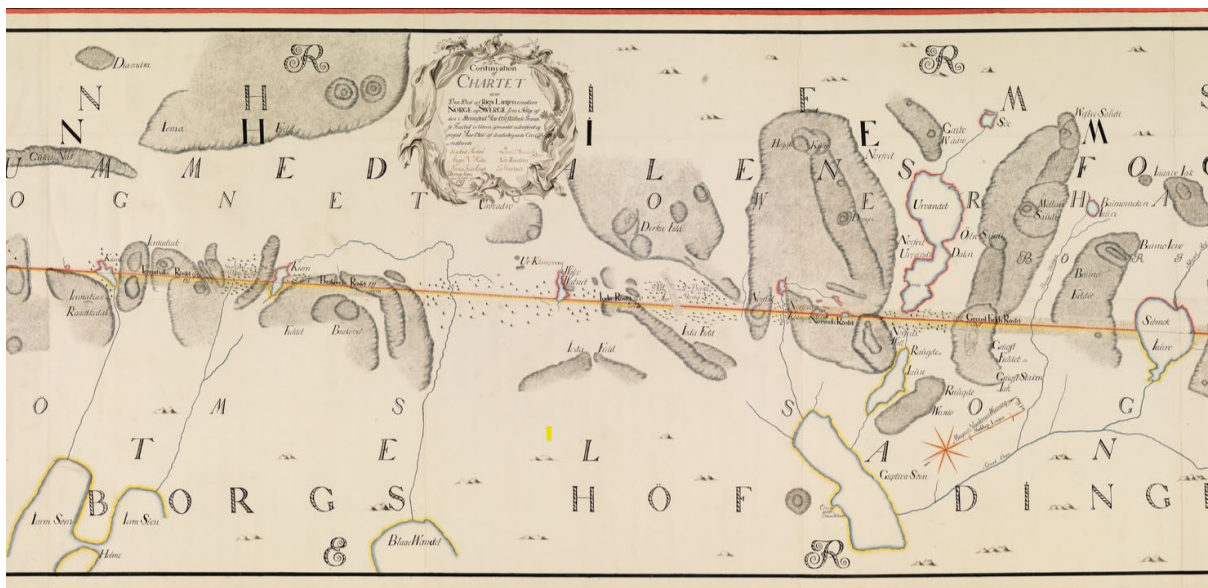
³⁴ Sametinget, Renmarkskommittén, Karta Historisk markanvändning i Jämtland: https://gisportal.sametinget.se/portal/apps/experiencebuilder/experience/?id=7625ffc3a9054167817a21dec55b8f63&page=J%C3%A4mtland#data_s=id%3AdataSource_1-193723697f7-layer-1%3A86

³⁵ Hammerdals tingslags häradsrättsarkiv dombok 1762–1770, 29 mars 1763 §§ 24, 25. I Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. band 3 c, sid. 12

³⁶ Hammerdals tingslags häradsrättsarkiv dombok 1762–1770, den 2 april 1764 §12 (fol. 144 r), i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v. Bilaga Frostviken 2:1.

³⁷ Stenman, Lennart (1983). *Avvittringen i Västerbottens läns lappmarker*. Uppsala universitet, sid. 33.

³⁸ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 2:2.

Fig. 13. Del av karta som visar riksgränsen 1761 med Iorm söen/Jormsjön, Blae Wandet/Blåsjön, Gieptiva Söen/Leipikvattnet i nederkant samt Raugde Iaure/Rörsjön Sibmek Iaure/Sipmehkesjævrie (på både norsk och svensk sida. Källa: Norska Kartverket, Historiska kartor, Riksgrensekart NRA GA 14. bildvisning: https://kartverket.no/historiske/10/10405_riksgrense_nra-ga-14_1761_jpg300dpi.jpg

Vad som inte nämndes i sammanhanget var att samma nybyggare i Gäddede som gav länsmannen information om var samerna borde få uppehålla sig, hade fått upplåtelse på fiske i Blåsjön 1762. Upplåtelsen hade gjorts med förbehåll för att samerna som skattade för angränsande skog skulle få nyttja sjön som förut.³⁹ Det kan visserligen ha varit samer från Millerstskog skattefjäll som avsågs men om det skedde i samma område som det senare nybygget i Blåsjön så är det på västra sidan, Blåsjöfjälls sida. Det framgår också att nybyggarna hade en tendens att använda sjöar som låg långt bort från sina boställen vilket i nästa skede, när nybyggare slår sig ner vid Gäddede och Kvarnbergsvattnet, då måste de i sin tur bege sig bort för fiske eftersom bönder från Tullingsås hade fisket i Gäddedes närmaste sjö. Det har som tidigare nämnts funnits fiske disponerat av bönder från 1649 i Blåsjön där samernas närvaro och markanvändning också angetts i beslutet.⁴⁰ Medan bönder haft del i fisket hade samerna använt både fiske och marken omkring.

Torkel Jonsson på Blåsjöfjäll

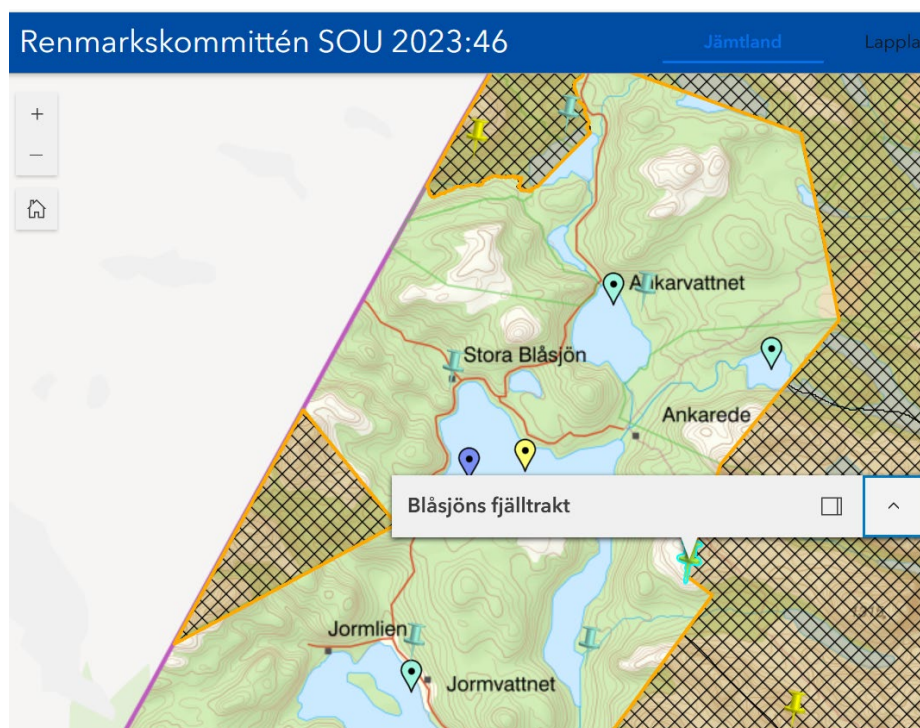
Beslutet om skattefjället fattades den 3 november 1764, för Torkel Jonsson och Lars Klemetsson som fick nyttja den ansökta fjälltrakten vid ”sydvästra och västnorra” sidan av Blåsjön, men inte ”ofreda” någons framtida slätter som kunde gå att upparbeta vid Sunnet. I beslutet benämndes Lars Klemetsson som ”måge” till Torkel Jonsson. I kyrkböckerna återfinns Lars Klemetsson som född 1736 och mycket riktigt gift med Margret Torkelsdotter

³⁹ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 6; Cramér m.fl, Samernas skattefjäll I, s. 117.

⁴⁰ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskrift i Skattefjällsmålet, band 3 b, s. 9.

född 1745. De står upptagna på *Blåsjö skog*, efter Torkels änka Sigrig Persdotter (1720–1808).⁴¹

Vad som framgår av dokumenten är att det varken fanns slätter eller nybyggesverksamhet i området vid tiden och att Torkel Jonsson redan hade använt området väster om Blåsjön men betalat till norsk sida, enligt ansökan. Lars Klemetssons ansökan säger inget om tidigare markanvändning utan det är tinget som anger att området inte tidigare varit taxerat, det ligger också vid norska gränsen. Det framgår av Valfrid Larssons material att området väster om Jormsjön, Hjorbotten, fram till gränsskillnaden 1751 tillhörde den norska sidan och sålunda även Blåsjöfjäll.⁴² Uppmätningen av gränsen ska också ha skett mellan 1758 och 1760,⁴³ så ifall områden väster om de stora sjöarna fortfarande ansågs ligga i Norge och att samerna skattade dit, vore inte konstigt. Värt att notera är att Renmarkskommitténs karta över historisk markanvändning har en punkt utsatt för detta beslut på östra sidan om Blåsjön, vilket torde vara missvisande (se fig. 14). Fjälltrakten ska sedan finnas med i 1777 års jordebok.⁴⁴

Fig. 14. Utklipp från Renmarkskommitténs karta över historisk markanvändning i Jämtland på Sametingets hemsida. Den gröna pekaren borde rimligtvis vara väster om Blåsjöns smalsund och omfatta området på båda sidor om Ankarvattnet, större delen av det område som inte är rutmarkerat.

År 1770 ansökte Torkel Jonsson med hustrun Sigrig Persdotter om att mot 16 daler silvermynt i årlig avrad fiska i Blåsjön och använda den fjälltrakt som kallas Gietems klimpen. Det framfördes att nybyggare vid Jormsjön erhållit rättighet att fiska i sjön men det

⁴¹ Riksarkivet, Föllinge Lappförsamling 1749–1798. Bild 34. Bildvisning:

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/CO035610_00034#?cv=33&xywh=529%2C55%2C5125%2C1951

⁴² Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 3 e, sid. 3–4.

⁴³ de Brun, Frans (1925). Frostvikens första nybyggare på 1700-talet, *Fornvårdaren* I, Östersund. I Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 1.

⁴⁴ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 3 e, s. 6.

deras närmaste sjöar i anspråk. Resolutionen pekade på att samerna medgav nybyggarna höstfiske i sjöarna och att deras medgivande är grunden för beslutet i februari 1785.⁴⁷

Genom lantmätare Johan Törnsten gjorde Pål Thomasson och Jonas (Jon) Thomasson från Blåsjöfjället 1790 en ansökan om att slippa intrång från nybyggare och fortsätta använda norra delen av Blåsjön intill sundet, samt Ankarvattnet och Leipikvattnet. Jon Thomasson var gift med Brita Torkelsdotter (f 1751) och sålunda var båda dessa mågar till Torkel Jonsson. Beslutet från 1762 omnämndes, att nybyggare i Gäddede ansökt om fiske i Blåsjön där det villkorats att samerna på angränsande skattefjäll skulle ”därjämte nyttja samma sjö därefter som ditintils”. Även 1785 års beviljande, med Blåsjöfjälls innehavares medgivande, att nybyggare får använda Ankarvattnet och Leipikvattnet under hösttiden, men att samerna fiskar där före och efter.⁴⁸ Skrivelserna och ansökningarna visar på det ökade trycket mot området kring Blåsjöfjäll från nybyggare från sydligare delar av socknen, först Gäddede sedan Jormvattnet.

Del 3. Kyrkohistoria och nybyggeskolonisation

Kyrkan var ju under denna tid också en del av staten, där religiös förkunnelse förenades med ideologiska budskap om att underkasta sig den världsliga överheten. Kungen och hans tjänare skulle åtlydas och prästerna läste upp världsliga påbud i kyrkan. Tillsammans med häradet och tingslaget utgjorde kyrksöcknarna, sockenstämman och kyrkorådet också en del av det lokala självstyret till och med 1862 års kommunalreform.⁴⁹ I Levi Johanssons bebyggelsehistoria över Frostviken omnämns en kyrkans man, Föllinge pastorats förste kyrkoherde, Olof Sebrelus som vid sina tjänsteresor upp till frostvikensamerna lade märke till områdets ”stora jordbruksmöjligheter”. Till landshövdingen i Västernorrlands län, skrev han år 1746 att nordvästra sidan av Jämtland utgörs av vidsträckt ”ödemarker”, där det fanns ymnig gräsmark och tillräckliga fiskevatten, med åtskilliga lägenheter för folk att bo och bygga, åkermarken är lika god, som på många ställen i det bebyggda landet. Han uppskattade att 10 till 12 åbor skulle kunna börja för att sedan tredubblas över tid. Det var så goda förhållanden att han ansåg att landshövdingen borde allmänt kungöra om detta och försöka göra åtkomsten till nybyggen enkel.⁵⁰ Det visar exempel på att kyrkans företrädare kunde agera kolonisationsförespråkande, och trots att uppdraget var att predika för samerna omnämns inte samerna överhuvudtaget, vilket blir ett osynliggörande.

Olof Sebrelus var för övrigt den första *pastor lapponum* för den samiska befolkningen i Jämtland och Härjedalen till vilka en icke-territoriell församling hade skapats 1746 i form av Föllinge lappförsamling. Han var handplockad av Lappmarkens Ecklesiastikverk från att tidigare varit skolmästare i Åsele till en kombinerad tjänst för den territoriella och icke-territoriella församlingen. Tidigare omnämnde Birger Cederberg blev skolmästare och sedermera Sebrelus' efterträdare. Först 1842 bildades Frostviken lappförsamling. Dessa icke-territoriella församlingar för sydsamerna bestod ända till 1942. Systemet innebar bland

---

⁴⁷ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 5.

⁴⁸ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 6.

⁴⁹ Asker, Björn (2001) *Hur riket styrdes. Förvaltning, politik och arkiv 1520-1920*. Riksarkivet. Sid. 143-144, 210-211.

⁵⁰ Johansson (1967) sid 334-335.

annat att samer i Jämtland och Härjedalen var förhindrade att delta i allmänna val tills 1927.⁵¹

Den tidigare nämnde länsmannen Johan Gröndahl i Hammerdal verkar ha tagit som sin uppgift att befolka Norra Frostviken med nybyggare. I en skrivelse till Konungens Befallningshavare 1776 beskrev han området mot norska gränsen, norr om Ströms Vattudal, och specifikt kring Stora Blåsjön. Där skulle finnas tjänlig jordmån till åkerland, god tillgång till slätterlägenheter och gott mulbete, och eftersom ”denne skog är begrepen under Lappsbogen, så synes det kunna med tiden lända Kongl. Maj:t och Kronan til större inkomster, om något Nybygge derstädes kunde uparbetas”. Emellertid befarade Gröndahl att ingen svensk ville bege sig så långt och avsides upp i fjällen, utan han tänkte sig i stället övertala någon norsk från Nordlie, personer som var vana vid att vistas i fjällen. Därför erhöll han om att få hålla utsyningar vid sina resor under sommartiden och att i stället för nämndemän använda fiskare till sådana förrättningar eftersom det blev mindre kostnad för de som skulle ansöka om lägenheterna. Skrivelsen bifölls med villkor att ingen skulle få bosätta sig på sådana ställen innan tillstånd hade erhållits från landshövdingen.⁵² Nybyggesetableringar skulle alltså göras så smidigt för länsmannen som möjligt och så billigt som möjligt för de som ansökte, med argumentationen att det skulle ge större intäkter till kronan.

Nybygge i Jormvattnet

I redogörelser för de tidiga nybyggena i Frostviken ska Jormvattnet (enligt uppgift egentligen Jormlien) fått sin första nybyggare 1765, drängen Olof Jakobsson från Norge. Snart tillkom ännu en nybyggare 1768, vid namn Olof Olofsson. Olof Jakobssons svåger, Ifwar Jönsson i Frostviken ska redan 1761 ha sett ut ett område till nybygge vid nordvästra Jormvattnet som sträckte sig till ”Linsäterälven”, vilket borde vara Lerdalsälven, och fått tillstånd samma år eftersom ”ej någon annan af denna öde tract kan hafwa någon nyttning än allenast 4 st bönder i Ström det i siön fiska höstetiden”.⁵³ Här togs alltså ingen hänsyn till att samer vid den tiden använde fisket i sjön och angränsade marker enligt 1666 års avradsbok. Däremot framgår av senare synegång 1765 att Olof Jakobsson och Ifwar Jönsson efter 4 år inte utfört något arbete för att anlägga nybyggena. De riskerade att förlora dessa om de fortsatte försumma arbetet.⁵⁴

Nybygge vid Stora Blåsjön

Ansökan om att anlägga hemman vid Stora Blåsjön gjordes 1796 av Enar Persson i ”Hjormsjö”⁵⁵ och norska drängen Fredrik Aronsson från Nordlie. Länsman Johan Gröndahl

---

⁵¹ Engberg, Elisabeth (2016). De sydsamiska lappförsamlingarna. *Samiska rötter. Släktforskning i svenska Sápmi*. Sid. 46–47.

⁵² Landsarkivet Härnösand, Västernorrlands läns landskontors arkiv, Utlagsakter Jämtland 1799 DVIb:29, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 7:6.

⁵³ de Brun, Frans (1925). Frostvikens första nybyggare på 1700-talet, *Formvårdaren I*, Östersund, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 1.

⁵⁴ de Brun, Frans (1925). Frostvikens första nybyggare på 1700-talet, *Formvårdaren I*, Östersund, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 1.

⁵⁵ Samma person som ansöker om fiske i Ankarvattnet och Leipikvattnet 1784.

och två nämndemän utför synen på eget bevåg efter det bifall från Konungens befallningshavare 1776 på Gröndahls inskickade brev att ”utan vederbörandes vidare ansökning uti Ströms fjällmark få hålla nybygges utsyningar för dem som sig dertil anmäla vill.”⁵⁶ Det innebar att Gröndahl kunde hålla utsyning av nybyggen utan KB:s beslut. Gröndahl framhöll att tiden för synen blivit kungjord och att ingen hade något att ”påminna”.⁵⁷ Från Blåsjöfjäll skattefjäll fanns ingen närvarande.

Lägenheterna låg väster om Blåsjön nedanför fjället, odlingsmöjligheterna ansågs som ringa och boskapsskötseln prognosticerades som huvudnäring med mulbete först efter midsommar till september. Det fanns slätterland vid de tre älvar som rinner ut i Blåsjöns västra sida. Skogsutrymmet uppgav sökanden vara mellan Jormsjös område i söder och i norr ut i halva ”Ankarvattn ede” och att de kunde utgöra en mil men i väster mötte stora fjäll som hindra sträckningen med undantag av mulbete. Men innehavarna av Blåsjöfjäll fick inte betagas renbete i början av sommaren men å sin sida inte göra åverkan på nybyggarnas slätter. Med beslutet 1799 om femton års frihet från skatt⁵⁸ borde Stora Blåsjöns nybyggen varit skattlagda 1815. Gröndahl föreslog för sin del 35 års skattefrihet. Det sades som underlag till beslutet att nybyggarna inte fick göra samerna minsta intrång i fisket om de inte också betalade en del av räntan som samerna betalade.⁵⁹ Om det redan 1785 hade funnits ett kapell i Ankarede borde det möjligen ha framgått vid denna syn.

Nybygge vid Ankarvattnet

Samtidigt som nybyggesansökan i Stora Blåsjön behandlades en ansökan från nybyggare Per Persson samt drängarna Jöns Olofsson och Lars Olofsson alla från Jormsjö, att anlägga nybygge i Ankarvattnet som synades i september 1796. Nybyggestället låg på västnorra sidan av sjön. Även här verkade mulbetet inte kunna användas förrän efter midsommar och inte längre än till Mikaelitiden (omkring 29 september). Slätterlägenheter fanns på norra och östra sidan, längs älven ner till Blåsjön och på västra sidan mot Mesvattnet och kring Leipikvattnet som låg en halvmil från Ankarvattnet. Synemännen ansåg att området kunde försörja tre åbor men föreslog hela 40 års skattefrihet. Motiveringen löd att det vilda fjället och dess avlägsna läge erbjöd svaga förmåner.⁶⁰ Varför dessa nybyggare ens bemödade sig om dessa marker när det verkade vara så illa är svårt att förstå. Möjligheten att den ena av nämndemännen, Enar Persson från Jormsjön skulle kunna vara jävig i den här frågan, är fullt rimlig.

---

⁵⁶ Landsarkivet Härnösand, Västernorrlands läns landskontors arkiv, Utlagsakter Jämtland 1799 DVIb:29, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 7:3.

⁵⁷ Landsarkivet Härnösand, Västernorrlands läns landskontors arkiv, Utlagsakter Jämtland 1799 DVIb:29, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 7:3.

⁵⁸ Landsarkivet Härnösand, Västernorrlands läns landskontors arkiv, Resolutionskoncept år 1799 A IIIa:24, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 7:1.

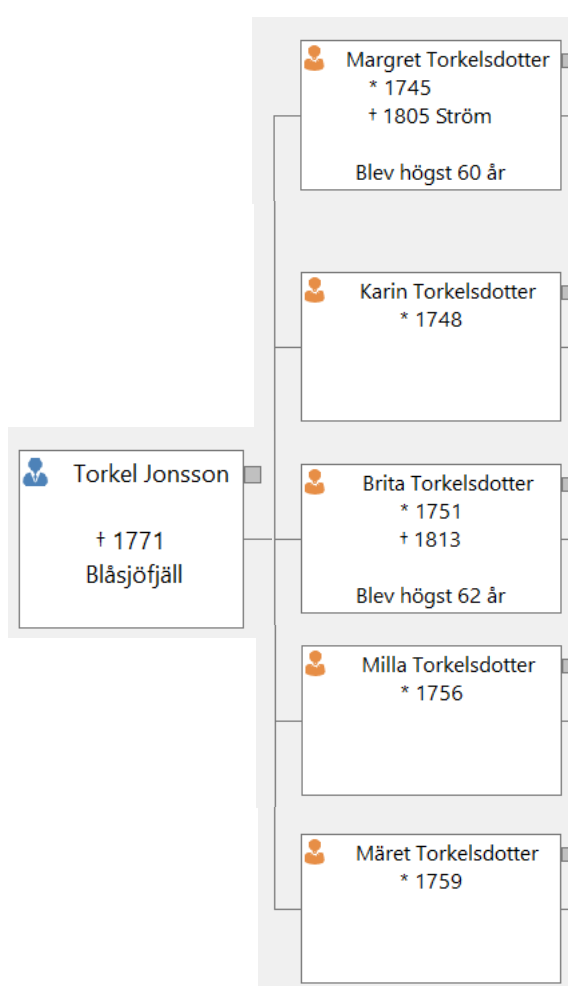
⁵⁹ Landsarkivet Härnösand, Västernorrlands läns landskontors arkiv, Utlagsakter Jämtland 1799 D VIb:29, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 7:3.

⁶⁰ Landsarkivet Härnösand, Västernorrlands läns landskontors arkiv, Utlagsakter Jämtland 1799 DVIb:29, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, Bilaga Frostviken 7:4.

Tvistemål

Redan 1795, innan de senare nybyggesanläggningarna klagade samerna på Blåsjöfjäll om att fisket hade upplåtits utan deras vetskap. De hänvisade till sina närmaste avlidna släktingar, Torkel Jonsson och Lars Klemetsson som enligt resolutionen 1764 ”blef tillagt äganderätten, af det så kallade Blåsjö Fjället” och att de som numera i arv övertagit fjället och årliga räntan, trodde att fiske i Blåsjön, Ankarvattnet och Leipikvattnet hört till fjällets innehavare.

Undertecknare var Pål Thomasson, Jon Thomasson och Anders Klemetsson, alla gifta med döttrar till Torkel Jonsson. Nu hade dessa fisken lagts till Gäddedes, Frostvikens och Jormsjös nybyggare. Eftersom dessa fisken låg inom deras skatteländ vilde de ha första rätt framför nybyggarna att nyttja dessa fisken. Dessutom hade en norsk man, Fredrik Aronsson sommaren före börjat göra intrång på landet, eftersom han ville ta upp ett nybygge. De önskade befrielse från en sådan inkräktare genom bötesföreläggande.⁶¹

Fig. 16. Torkel Jonsson på Blåsjöfjäll hade fem döttrar.

⁶¹ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820 DII:11, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 8:1.

Anders Klemetsson och Pål Thomasson återkom 1798 med klagan mot Fredrik Aronsson som satt sig ner vid deras fjällrygg och börjat bygga, vilket påverkade de bästa betesmarkerna för renarna. De bad om att denne Aronsson, som inte hade KB:s tillstånd skulle tvingas avflytta eller, om han fick tillstånd att bosätta sig – vilket de inte hoppades skulle ske – så vida det inte på denna trakt kunde odlas upp någon åker eller säd och att de i så fall blir befriade från sin skatt till kronan. Landshövdingen förelade Fredrik Aronsson med böter.⁶²

En förnyad klagan lämnades i mars 1799 eftersom Fredrik Aronsson varken hade hörsammat påbudet om att inte göra intrång på skattefjället eller förklarat sig. Till svar fick de att Fredrik Aronsson och Enar Persson från Jormsjön erhållit tillstånd i februari att uppta hemman vid västra sidan av Blåsjön. Men beslutet var villkorat att samerna på Blåsjöfjäll inte skulle hindras till renbetet i början av sommaren.⁶³

Nästa generation

Twisten levde vidare över generationerna, Jon Pålsson och Torkel Andersson tog vid efter sina fäder på Blåsjöfjäll. De skrev till landshövdingen 1810 för att påpeka att deras renskötsel hotades av nybyggare som satt sig ner vid deras skattefjäll och tagit deras betesmarker och fiskesjöar som samerna har sitt huvudsakliga livsuppehälle av när de vistas i området. De hänvisade till sina förfäder som mot erlagd ränta hade nyttjat renbetet vid Blåsjön och fisket i sjöarna enligt 1764 och 1790 års beslut. Själva hade de fortsatt betala den årliga räntan men i sin "okunnighet" varken sökt eller erhållit tillstånd att tillträda lägenheterna. Nybyggarna i Stora Blåsjön som nu var fyra till antalet hade däremot tillträtt utan tillstånd och ofta med våldsamhet hindrat dem i renbetes- och fiskerättigheten. Samerna ville nu förbli "orubbade wid ifrågavarande lägenheter både för Renbetet och fisket" och mot skälig ränta begagna renbetet i Tverlia, Vallia, Ankarlia, Storvallen och Sarklia samt namngivna mindre fiskevatten i närheten av Ankarvattnet och Blåsjöfjället. Skrivelsen resulterade i att nybyggarna Fredrik Aronsson, Jöns Olofsson, Jon Pehrsson och Lars Olofsson i Blåsjön skulle förklara sig inom fjorton dagar, vid en 1 riksdaler var i vite.⁶⁴

Två år senare stod Jon Pålsson ensam men med bistånd av kateketen Nils Göransson Gerdstedt som ombud⁶⁵ med en stämningsansökan mot Fredrik Aronsson, i syfte att förbjuda Aronsson göra intrång i sin rätt till renbete på trakterna vid Blåsjön. Aronsson hade anlagt två fåbosäten i Storvallen på norra sidan den nordligaste älven som rinner ut i Blåsjön. Där tänkte Aronsson nu anlägga ett tredje säte. Det skulle tränga ut Jon Pålsson helt från möjligheten att använda renbetet annat än på själva Blåsjöfjället, men trots det fick han betala skatt till kronan årligen för att beta sina djur vid Blåsjön. Här framhölls också Gröndahls misslyckande att hålla syn 1764 och hans metod att låta sig bli underrättad av andra om beskaftenheten av marken och förhållandena. Vid den nya sätern skulle också Jon

---

⁶² Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820 DII:11, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 8:2.

⁶³ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820 DII:11, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 8:3.

⁶⁴ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820 DII:11, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 9.

⁶⁵ Enligt Johansson (1967) sid. 329, not 1.

Pålsson förlora en viktig täkt av syra, en växt samerna använde som mat. Trots att sätern (Blåsjösätern) låg minst en mil uppåt längs den nordligaste älven, blev Jon Pålsson tvungen att avstå från detta område eftersom de trakter som hans förfäder fått tillstånd på var en så kallad obestämd upplåtelse,⁶⁶ vilket var ett resultat av länsman Gröndahls uraktlåtande.

Ärendet blottlägger hur innehavare av skattefjäll successivt kunde bli utmanövrerade från sina marker. Det hänvisades till att eftersom ingen syn gjordes av dessa områden ansågs de som obestämda. Att nybyggare i Gäddede fått bestämma var slätter skulle vara prioriterad och när renbete skulle tillåtas bör betraktas som jävigt och orättvist, nybyggare vilka dessutom redan hade fått rätt att fiska i Blåsjön. När det sedan kommer en nybyggare till Jormsjön, Blåsjön och Ankarvattnet, då görs noggrann syn när innehavarna av skattefjället inte är närvarande och då försvinner skattefjällsinnehavarens möjlighet att få rätt över nybyggaren.

Skrivelse till kung

För att få rättvisa i saken med nybyggarna och ”få begagna det ställe, mina förfäder af ålder besutit ända intill den tid Nybyggare erhållit tillstånd att få upodla den jord jag innehade” skriver Jon Pålsson 1818 till kungs, eller till kronprinsen. Pålsson sade sig inte vilja hindra

den nyttiga Odlingen af Jorden, utan endast fly till Eders Kongl. Höghets rättvisa och hjälp på det jag hädanefter icke måtte såsom nu gång för gång undandrifven, utan att Nybyggaren måtte åläggas inhägna den tract dem rättvisligen tillhör, och jag sedermera må få begagna det öfriga, utan något vidare intrång af dem, äfven som jag i djupaste underdåning het anhåller att jag måtte få behålla för min del ett fiskevatten kalladt Lebbeqvatt, och bete för mina Rhenkreatur.⁶⁷

Jon Pålsson ansåg att nybyggaren inte borde i så hög grad ”slå under sig alt” och framförde också hur länge han processat om detta, vilket kostat höga summor, och det sista hoppet stod nu till landsfadern.⁶⁸

Ärendet remitterades till kronobefallningsmannen i orten, assessor P.W. Granbom att sätta sig in i frågan och försöka se till att Jon Pålsson fick behålla renbetet och där det ej är förut behörigen disponerat, använda fiskevattnet Leipikvattnet (Lebbeqvatt). Både nybyggarens och samens lagliga rättigheter skulle, så gott det gick försöka att förenas.⁶⁹ Under oktober 1819 ingick Jon Pålsson och Torkel Andersson i Blåsjöfjäll en ”förening” med nybyggarna i Blåsjön och Ankarvattnet. Det gällde renbete i Wallidan vissa tider på året och i Blåsjö och Ankarvattnets övriga hemskogar samt fiske i sjöar och tjärnar som genom byte med Jon

---

⁶⁶ Landsarkivet Östersund, Hammerdals tingslags häradsrätts arkiv, Domboken 1812–1815. Den 24 november 1812, §34 (fol 116 v), i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 10.

⁶⁷ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 3 e, sid. 12–13.

⁶⁸ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 3 e, sid. 12–13.

⁶⁹ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 11:1.

Persson Wassdahl i Ankarwattnet och Mårten Bengtsson i Frostviken. Vid synen på platsen i juli 1820 närvarade alla utom Mårten Bengtsson som gett Wassdahl i uppdrag att agera ombud. Syftet var att värdera vilken taxa som skulle sättas på renbetet ”som förmodeligen tros vara” Jon Pålssons och Torkel Anderssons, ”utom deras förut tillhörige skattland”.⁷⁰

Jon Pålsson och Torkel Andersson sade sig inte vilja betala högre avgift än sina föregångare på fjället hade gjort och påvisade att de endast haft att avstå renbete mot Sundet, även innan några nybyggare haft slätter där, något som de också hållit. Deras fäder hade erhållit rätt att använda trakten som nu nybyggare hade satt sig ner på. Genom nybyggesanläggningarna togs en del av samernas bästa renbetesmarker i anspråk, samernas avsikt var endast att ta del av de nyttigheter, de andelar av betesmark, som från så lång tid tillbaka hade tillhört dem och för vilka de årligen hade skattat. Det gällde även de fiskeplatser som de ansåg ingick i skattefjället.

Förrättningsmännen ansåg att det inte behövde tilläggas någon taxa eller ränteförhöjning för renbetet men om fisket blev ändå bestämt att samerna skulle betala sjöarnas summor som kommit fram vid tidigare nybyggestaxering.⁷¹ Kronobefallningsman Eric Dahlen ansåg att sjöarna inte var nya för skattefjället och ska man förstå beslutet rätt torde han inte heller velat höja avgiften för skattefjället utan hemställde till prövning om de förut otaxerade sjöarna och tjärnarna skulle värderas enligt det som framkommit vid besiktningen.⁷²

Levi Johansson har i sin beskrivning referenser till annat material och han slutsats är att nybyggarna här led ”ett ytterst kännbart nederlag.”⁷³ Johansson tar även ”hjälp” av Lantmätare Rennerfeldts syn, bland annat på en samisk stridbar kvinna, Stina Clemetsdotter och traditionen att skriva till kungs, enligt Rennerfeldt hyste samerna:

höga begrepp om sina rättigheter; de anse hvarje nybygge, anlagdt i fjelltrakterna, såsom förnyade kränkningar, men hysa det oaktadt stort förtroende för öfverheten, synnerligast Konungen, den de tro omfatta sig med serdeles ynnest, men tro deremot, att de tjenstemän, med hvilka de hafva närmare beröring, äro ogena och med föresats förtiga rätta förhållandena.

Samerna hade utsett två personer

som inför Hans Maj:t personligen skulle framföra deras klagomål. Redan 3:ne ggr. hafva de deputerade begifvit sig till Stockholm och äfven hvarje gång lyckats vinna företräde hos Hans Maj:t. En af dem, Stina Clementsdotter, vanligen Lapp Stina kallad, är likasom ett förestyr för Frostvikslapparne. Hon förenar med ett gott hufvud förslagenhet och munnighet, men är öfverdrifven i sina målningar. Under mitt vistande i Frostvikens lappmarker sommaren 1849, åtföljde hon mig från den ena trakten till den andra, under ständiga klagomål öfver nybyggarnes beteende samt de mörkaste målningar af 'Fjellallmogens' elände.

---

⁷⁰ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 11:2: Undersöknings- och värderingsprotokoll 1820-07-15.

⁷¹ Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 11:2: Undersöknings- och värderingsprotokoll 1820-07-15.

⁷² Landsarkivet Östersund, Jämtlands läns landskontors arkiv, Avgjorda mål 1820, till resolutionen 1820-10-10, nr 168, i Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskriftssamling i Skattefjällsmålet. Band 11 v, bilaga Frostviken 11:4.

⁷³ Johansson (1967), sid 329–333.

Att lantmätare Rennerfeldt saknade förmågan att sätta sig in samernas situation samt den bristande tilliten han som utifrån kommande hyste, blir tydligt när han för att förvissa sig om uppgifterna uppsökte samerna i deras kåtor

men att af deras berättelse sluta sig till rätta sammanhanget är nästan en omöjlighet, emedan man i thy fall ej kan lita på deras uppgifter. Så t.ex. försökte jag att göra mig underrättad om antalet af deras renar, men kunde ej erhålla den ringaste upplysning om hjordarne, endera af någon vidskeplig anledning, eller af fruktan för en högre beskattning.⁷⁴

När nybyggarna sedan ”led nederlag” – deras existensvillkor var i själva verket hotad, enligt Johansson – med avtalet 1820 kunde det rättfärdigas att kämpa för äganderätt och det tycks ha ”dröjt i hela 30 år eller till 1850, innan blåsjoborna kunde förverkliga önskemålet att skatteköpa sina hemman” och när det var gjort blev samerna tvungna överge sina visten vid Blåsjön och Ankarvattnet. Några uppgifter om skatteköp har jag emellertid inte stött på i det material jag studerat utan det bör vara avvitrningen och/eller laga skiftet som avses. Johansson konstaterar närmast triumfatoriskt att det kvarvarande området av Blåsjöfjäll var för litet att bibehållas som särskilt skattefjäll, i synnerhet då det numera saknade vårbetesplatser. De som drabbades ska ha varit 3 hushåll med sammanlagt 1 000 renar. Hushållen blev ”evakuerade” till Orrnäsfjäll och orrnässamerna kom sedan att förfoga över det som var kvar av det gamla Blåsjö skattefjäll. Myndigheternas felaktiga agerande, att på ett sådant trångt område försöka inrymma två utrymmeskrävande verksamheter, skulle enligt Johansson i stället ha kunnat gjorts ogjort om renskötseln hade avvecklats innan området uppläts för kolonisation.⁷⁵

Något som syns lite märkligt är att Levi Johansson inte tar upp en annan sak som framkommer i kyrkböckerna, nämligen att det under en tid bodde en familj i Ankarede, enligt husförhörslängden för Frostviken territoriella församling. Jacob Olsson (f 1773) med hustrun Segrid Ivarsdotter (f 1775) bodde med sina fyra barn under åren 1814 till 1821 på vad som först anges som ”Kilen” men sedan stryks över till förmån för Ankarede. Längre ner på bladet anges att de är ”Boende på kyrkbolandet”.⁷⁶ Familjen torde ha flyttat efter 1821 för vid efterföljande husförhörslängd står ingen skriven i Ankarede.

Del 4. Avvitrningen

Avvitrningen var en process där enskilt ägd mark skiljdes ut från det som ansågs vara kronans marker. Denna process har drivits fram av skiftande idéer och kunskaper om lokala förhållanden över den långa tid som den pågått. Från slutet av 1600-talet, då lagstiftarens främsta fokus var att friställa skog till bergsbrukens behov – det så kallade äldre avvitrningsverket, till mitten av 1700-talet när tanken på nya och bärkraftiga hemmansanläggningar blev styrande. Villkoren fortsatte att förändras in på 1800-talet.⁷⁷

I 1820 års avvitrningsstadga för Jämtland återfinns uppfattningen att kronan innehar eller åtminstone förvaltar marker till skillnad från de enskilda aktörerna som anges äga marker.

---

⁷⁴ Johansson (1967), sid. 331.

⁷⁵ Johansson (1967), sid 334.

⁷⁶ Landsarkivet Östersund, Frostvikens kyrkoarkiv, husförhörslängder (1813-1822), sid. 86, bildvisning: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/COO35550_00059#?xywh=-68%2C414%2C5264%2C2004&cv=58

⁷⁷ Almquist, J.A. (1928) Det norrländska avvitrningsverket; Stenman, Lennart (1983). *Avvitrningen i Västerbottens lappmark*.

Av inledningen till stadgan framgår också att en tidigare avvitrning i Jämtland avbröts 1786 och att när den skulle återupptas var det som ett sätt att motverka det obetydliga tilltagande i odling och folkmängd som fortfarande var fallet i Jämtland jämfört med andra platser.

Vid avvitrningen skulle svaga hemman tilläggas marker från kronan efter deras behov vilket avgjordes under besiktning på plats. Hemmanens mantal och ränta dvs. skatt, samt markinnehav skulle också urskiljas. Om det fanns behov av att inom samfälligheter dela ägorna hemmanen emellan, skulle det också göras. Avsikten var att ge ”hemmansåboerne full visshet och säkerhet om deras ägorymd och för idoge arbetare tillfälle till nya hemmans anläggning på krono-allmänningar och öfverloppsmarker, samt således befrämja landets uppodlande och bebyggande.”⁷⁸

När avvitrningen genomfördes skulle en kartläggning göras av större kärr, mossar samt vattendrag för ändamål som att uppehålla farleder, tappa ur sjöar för att undvika översvämning av ovanför belägna ägor, och annat som skulle kunna komma i fråga i framtiden.⁷⁹ Idag kan vi konstatera att dessa förbehåll var viktiga för exempelvis vattenkraftutbyggnaden, trots att den bröt emot skyddet för översvämning av ovanför belägna ägor.⁸⁰

Varje mantal skulle tilldelas från 500 till 3 000 tunnland inägor samt skog och utmark allt efter markens beskaffenhet,⁸¹ vilket var en rejäl höjning av ”taket” från tidigare skattläggningsmetoder, där hemmantal tilldelades från 300 till 400 och eventuellt 800 samt 1780 års skattläggningsmetod som tilldelade från 700 till 1400 tunnland för ett mantal.⁸² Men i beräkningen skulle inte tas med odugliga marker, så kallade impediment som avsåg sjöar, berg och kala och odugliga mossar med stengrund som ansågs vara otjänliga för odling. Det var också viktigt att det högsta tunnlandtalet inte beviljades utan giltiga skäl och att duglig mark inte upptogs som impediment.⁸³ Som vi kommer att se inkluderades många fjällområden i samfällighets- och hemmansägor som just odugliga impediment, vilket sätter fokus på frågan varför dessa fjällområden egentligen togs med.

Till skillnad från övriga norra Sverige förekom i Jämtland avradsland som var en upplåtelseform från den dansk-norska tiden. I stadgan klargörs att det inte förelåg någon förköpsrätt för innehavare av kronans avradsland om inte dessa avradsland låg inom en bys eller ett hemmans rågång. Det klargörs också att hemman under en fjärdedels mantal behövde få ytterligare mark från överlopps- eller avradsjord, men inte så att det översteg ett mantal. Övriga marker skulle brytas ut från samfälligheten och delas in till nya hemman som inte fick vara mindre än en åttondel eller större än ett mantal.⁸⁴ Bestämmelserna som skulle gälla Jämtland, visade ingen direkt hänsyn till de former av markinnehav som fanns i de västra delarna av länet. I det följande ska avvitrningen kring Blåsjöfjäll skattefjäll beskrivas för att ge underlag till de händelser som sker i slutet av 1800-talet kring Ankarede kyrkplats.

---

⁷⁸ Ekström, Carl Rudolf (1862). *Samling af Kongl. Bref och författningar angående storskiftes- och afvittrings-verken samt krono-nybyggen i rikets norra län*, Stockholm, sid. 13. Tillgänglig online: <https://digital.ub.umu.se/node/876171?fulltext-query=&preview=876171%2F28%2Fsimple%2Fo>

⁷⁹ Ekström (1862), sid. 13.

⁸⁰ Össbo, Åsa (2014). *Nya vatten dunkla speglingar. Industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renskötselområdet 1910–1968*. Umeå universitet.

⁸¹ Ekström (1862), sid. 14.

⁸² Stenman (1983), sid. 32

⁸³ Ekström (1862), sid. 14.

⁸⁴ Ekström (1862), sid. 14; Se även Rumar (2008), sid. 173.

Frostviken i avvitringsens tidevarv

Som tidigare forskning framhållit påbörjades avvitringen i Jämtland 1821 och frikostiga tilldelningar av skog skedde på de renskötande samernas bekostnad. Det var också generösa bedömningar när det gällde vad som skulle betraktas som impediment, där fullt produktiv skogsmark blev utdömd som värdelös.⁸⁵ På grund av förlusterna av renbetesmarker som samerna hade protesterat mot, utfärdades ett moratorium för avvitringen i form av ett kungligt brev 1841 där marker för renskötseln måste säkras innan processen kunde fortskrida.⁸⁶

I Norra Frostviken hade en del av avvitringen redan påbörjats, ett första steg av sammanträden skedde 1832 men de senare sammanträdena hölls 1840 och 1841, det vill säga nästan samtidigt och delvis efter att det kungliga brevet hade utfärdats 20 april 1841. Renbetesfjällen avvitrades först 1847, då det var för sent och äganderätten hade övergått till enskilda. Enligt Ewa Ljungdahl fanns det 47 samiska hushåll med sammanlagt 207 personer i Frostviken vid tiden för avvitringen 1847. De utgjorde då en fjärdedel av socknens totala befolkning. Den övriga befolkningen uppgick till 673 personer.⁸⁷

Inledande sammanträde 1832

Avvitrings-sammanträdet i juli 1832 förrättades av lantmätare Anders Pentz med fjärdingsman Jon Persson Wassdahl i Viken och kronohemmansåbon Mårten Bångtsson nämndeman i Frostviken som godemän.

Jormvattnet och Jormsjön

Kronohemmansåborna Pehr Enarsson, Pehr Pehrsson och Mårten Olofsson närvarade för sina egna och de övriga hemmavarande åbornas talan. Det framgick att det aktuella hemmanet hade fått tillåtelse att klyvas från tre till sex delar och att Jormvattnets samfällighet inte undergått skattläggning eller avmätning. Likafullt skattade de provisionellt lika med Gäddede, det vill säga för ett tunnland. Men enligt syneinstrumentet från 1764 upptog Jormvattnet två tunnland. Hemmansägarna anhöll om att få bibehålla nu innehavda ägor och områden, och att få skattläggas efter metoden för Westerbottens lappmark.⁸⁸ Eftersom Jormvattnet var ”ett gammalt kronohemman” och Jormsjöns frihetsår hade ”lupit till ända” redan 1804 var hemmansägarna tvungna att bistå med ”handlangningsdagsverken” för lantmäternas när ägora skulle kartläggas och beskrivas.⁸⁹

---

⁸⁵ Rumar (2008), sid. 175, 179–181.

⁸⁶ Rumar (2008), sid. 181; Ljungdahl (2018). *Samebyar i Frostviken*, sid. 6.

⁸⁷ Ljungdahl (2018). *Samebyar i Frostviken*, sid. 6.

⁸⁸ Om denna metod, se Ekström (1862), sid. 66, nr 20: Kongl. Brevet den 19 december 1829 till Kammar-Collegium, ang jemkning i skattläggningsmethoderne för Västernorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län”.

⁸⁹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21. Avvitringshandlingar och delningsbeskrivningar till åtskilliga hemman inom Frostviken socken, Jämtland län, sid.6, § 4.

Lilla Blåsjön

Ombudet för nybyggaren Ivard Ivarsson i Lilla Blåsjön var lappskolmästaren Olof Wassdahl i Wiken. Han framhöll att det saknades inrymningsbevis men att hemmanet blivit skattlagt provisionellt till 3/4 tunnland eller 1/8 gårdsmantal och anhöll om att få behålla de ”ägor” Ivarsson nu innehade. Ombudet framhöll att införsel hade getts 1804 och även här hänvisades till Westerbottens metoden och det dömdes plikt att bidra med ”handlangningsdagverken”.⁹⁰

Stora Blåsjön

För krononybygget Stora Blåsjön, närvarade samme lappskolmästare Olof Wassdahl nu omskriven som ”i Ankarvattnet” som ombud. Han visade åtkomsthandlingarna, samt syne- och tillståndsinstrumenten till hemmanets klyvning, där själva beslutet saknades. Som för övriga anmälde ombudet att Stora Blåsjön varken var mätt eller skattlagt och anhöll om att samma utrymme som Blåsjön nu innehade, skulle bli dessa nybyggen behållna och att de skulle skattläggas efter Westerbottens lappmarks-metod.⁹¹

Ankarvattnet

Från detta nybygge närvarade Olof Wassdahl (som omnämndes som lappskolmästare när han agerade ombud för Lilla Blåsjön) och Olof Larsson för egna och övriga båda grannars räkning. Åtkomsthandlingar och fastebrev uppvisades men Olof Larssons klyvningsbrev saknades. Kronoåborna tillkännagav att Ankarvattnet varken var avmätt eller skattlagd, och önskade att områdena skulle bli skattlagda efter Westerbottens metod. Frihetsåren hade förlupit och åborna krävdes på dagsverken.⁹²

En samisk man vid namn Lars Jonsson anmälde sig som nybyggessökande i Ankarvattnet, han uppvisade en ansökan gjord av Jonssons framlidne far Jon Pålsson 1817, där Konungens Befallningshavande beslutat att före detta länsman Höglund skulle verkställa syn. Men synen hade aldrig företagits enligt godemännen, samt att Ankarvattnets närvarande åbor (Olof Wassdahl bland andra) angav att nybygget som Lars Jonsson ville anlägga skulle komma att ligga inom Ankarvattnets område, så de ville därför hemställa om att avvakta med nybygget tills dessa att avvitrningen gått igenom Ankarvattnets ägor, ”i synnerhet då syneinstrumentet af 13 februari 1799 utstakade alla af Ankarvattnet pretenderade Rålinier”. Detta bifölls av förrättningsmannen och godemännen ”och Fjällmannen Lars Jonsson gjorde herefter icke vidare påstående”.⁹³ Vi har här att göra med en son till Jon Pålsson som faktiskt försökte göra slag i saken av det hans far och fars kusin påtalade i tvisten med Ankarvattens-marken, att de borde ha synat in marken innan nybyggarna. Även här blev strategin verkningslös.

---

⁹⁰ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 7. § 5.

⁹¹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 11. § 12.

⁹² Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 9. § 10.

⁹³ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 28–29, § 38.

Samisk protest

Andra samer fick dock mer lycka i sina ansökningar gällande andra områden i socknen, bland annat företrädde Olof Wassdahl en fjällman vid namn Torkel Jonsson som hade fått överta samens Pehr Larssons ansökan om att upparbeta ett hemman vid OrrnäsvalLEN på östra änden av Orrnäsfjället. Torkel hade redan satt upp ett ”herberge” men inte påbörjat någon odling. Det fanns gott om betesmarker och slåtter uppfattades som förmånlig men inte för åkerbruk, därför ansöktes om ett ”tillräckligt skatte-område för boskapsskötseln”. Sockenmännen hade inget att anföra emot saken.⁹⁴ Att Lars Jonsson fick avvakta med sitt nybygge medan Torkel Jonsson fick anlägga nybygge på Orrnäsfjäll kan ses vara ett utslag av att skydda redan upparbetade nybyggen vid Ankarvattnet medan det saknades nybyggen i den direkta närheten på Orrnäsfjället. Det andra exemplet är den blinde renskötaren Clemet Larsson som anhöll om att på nordöstra sidan om Orrnäsfjället, vid västra sidan Borgasjön, få sig anvisat en lämplig betestrakt för sin bärgning mot smörränta få använda under 10 år. Sockenmännen menade att Larsson borde få trakten beviljad för hela sin livstid.⁹⁵

Ett av de sista ärendena för sammanträdet var den klagan som framställdes av några samiska män och en samisk kvinna. Den var riktad mot nybyggarna och nybyggesanläggningar i fjälltrakterna, eftersom samerna därigenom ”stridande emot deras urgamla Kunga-bref, trängdes ifrån sitt fädernegods och ifrån den jorden” som de skattade för. De ville således på sina egna vägnar och de frånvarandes samernas vägnar ”anhålla att deras anförande måste hembäras till höga Wederbörande.” Förrättningsmannen talade om att deras uttalande skulle protokollföras för sammanträdet och lovade att underrätta, när alla anspråk på nybyggeslägenheter blivit kartlagda och Frostvikens kapellag undergick avvitrning. Efter en liten asterisk står det nedskrivet i protokollet i efterhand: ”Lapparna hafva väl till Frostvikens fjälltrakter den så kallade usufruct eller nyttjande rätt men ej äganderätten.”⁹⁶ Här bör frågan ställas varför deras klagan inte hörsammades på något annat vis med tanke på vad som framförts av lantmätare Rennerfeldt (sid. 26) om att samerna verkade hysa högre tilltro till kungen än de lokala och regionala myndighetspersonerna.

Sammanträde 1840

Vid sammanträdena i Gäddede i juli 1840 var gränserna mot olika skifteslag huvudfokus. Alla sex hemmansägare i Jormvattnet och Jormlien var närvarande vid mötet och erkände gränserna mot Frostvikens skifteslag och den karta som upprättats över samfälligheten. Åborna gjorde anspråk på ägorna inom dessa märken, mot ett däremot svarande skattetal så långt författningarna kunde medge. Implicit kan man förstå detta som att ifall ägorna även innefattade fjällområden skulle dessa betraktas som impediment och ingå i ”ägorna” utan att skattetalet påverkades. Med de fodertillgångar som fanns inom skifteslagets mark kunde 12 hästar, 80 nötkreatur och 100 mindre fäkreatur (får eller getter) utfodras.⁹⁷

För Lilla Blåsjön hade den ena hemmansåbon Pehr Pehrsson kommit till mötet och anmälde att byalaget ägde omkring 15 hölass starrslått inom Wäktaredalens ”ägovälde” som ännu inte hade blivit avfattet. Det kunde bli tal om att den slåttermarken skulle tillhöra Wäktaredalen

---

⁹⁴ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 26–27, § 35.

⁹⁵ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 28, § 37.

⁹⁶ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 29–30, § 39.

⁹⁷ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 35–36, § 4.

och Pehr Pehrsson var villig att avstå från den. Inom Lilla Blåsjön kunde 2 hästar, 12 större och 30 mindre fäkreatur vinterfodras.⁹⁸

Från Stora Blåsjön hade Olof Jönsson inställt sig till mötet och agerade även ombud för Lars Aronsson och Anders Fredriksson. Även han yrkade på att få bibehålla ägorna inom råmärkena mot däremot svarande skatt. Vid Stora Blåsjön kunde 6 hästar, 40 nötkreatur och 80 småfäkreatur vinterfodras.⁹⁹

För Ankarvattnet uppträder Olof Wassdahl för sina och grannarnas vägnar. Han anförde att ägo gränserna inte var av den beskaffenhet som de önskade och yrkade på att få tillräkna ägorna inom de fastställda markpunkterna utan intrång av andra nybyggen som möjligen var utskiftade. Wassdahl bestred ägorna till nybyggaren Pehr Fredriksson som bosatt sig inom Ankarvattnets område. Fredriksson å sin sida visade upp handlingar till stöd för sitt nybygge och det beslutades att förrättningsmannen skulle avge ett yttrande till KB.¹⁰⁰

Sammanträde 1841

I augusti 1841 samlades åter lantmätare, godemän, kronolänsman och hemmansägare för att läsa upp graderingsbeskrivningen över ägorna som färdigställdes i september 1840, bara några månader innan kungabrevet om renbetesfjällen utfördades. Jordägarnas underskrifter skulle upptas, sedan skulle utstakning av tilldelade ägor företas.¹⁰¹ Mötet för delägarna längre norr i Frostviken var förlagt till Viken, men de fick vänta in en storm på de stora sjöarna. Som ombud från Jormvattnet anmälde sig kateketen Bengt Jordahl, och efter en dag kom Jon Jönsson från Jormlien. Aron Olofsson från Stora Blåsjön, Olof Larsson från Ankarvattnet och Per Fredriksson från Leipikvattnet, det var bara från Lilla Blåsjön ingen hade kommit.¹⁰²

Sedan graderingslängden blivit uppläst informerades om varje lägenhets föreslagna skattetal. Därefter framställde samtliga närvarande jordägare och ombud en önskan om att de under den dyrbara höbärgningstiden skulle slippa det hantlangningsarbete för uppgående av rålinjer, som gick över kala stenfjäll och annan oduglig mark som aldrig kunde tjäna till någon av deras nytta i framtiden, i synnerhet när dessa angränsade till samernas fjälltrakter och de hade träffat en överenskommelse med samerna att renarna vid den svåraste betestiden fick använda betet inom nybyggarnas område. De menade att det var omöjligt att gå upp gränserna över dessa ”fjellklumpar”, de förklarade sig

nöjde om märken nedsattes i alla böjningar, samt äfwen der sådant sig kunde låta göra, en och annan wisare lades uti de linier som på sådant sätt ej blefvo utstakade genom stakning ävensom förklarade de sig sjelva vilja draga försorg om desse liniers uppgående ifall fråga derom i framtiden skulle uppstå.”¹⁰³

För att åskådliggöra hur hemmanen tillades delar av skattefjällens områden går jag igenom hemmanens graderingslängder med särskilt fokus på vad som bedömdes vara impediment och ansett för odugligt i jordbrukens sammanhang. Tyvärr har inte den karta som hör till

---

⁹⁸ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 36, § 5.

⁹⁹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 36, § 6.

¹⁰⁰ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 36–37, § 7.

¹⁰¹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 41, datum för graderingslängden sid. 156.

¹⁰² Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 45–47.

¹⁰³ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 47–48, § 13.

detta utslag ännu kunnat återfinnas. Den verkar ha bytts ut eftersom den bedömdes vara värdelös, när laga skiftet utfördes under tidigt 1900-tal.

Jormvattnet och Jormlien

Kronohemmanen Jormvattnet och Jormlien med samfällda ägor hade blivit avmätta för avvitringsberedning 1832 och 1833. Enligt graderingslängden¹⁰⁴ återfanns flera fjällområden:

Nr på kartan	Namn	karaktär	Areal (tunnland, kappland ¹⁰⁵)	klassificering
484	Brackfjället	odugligt	55,00	Impediment
510	Liklumpfjellet	odugligt	662,14	Impediment
552	Fjellmark	odugligt	867,06	Impediment
576	Fjell	odugligt	34,04	Impediment
Summa			1 618,24	Impediment

fig. 17. Jormvattnet och Jormliens fjällimpediment bestod av ca 800 hektar, omräknat från tunnland.

Hemmanen omfattade även stora impedimentområden som innehöll tjärnar, sjöar, älvsträckor, skogsholmar, så kallade floar, en och annan oduglig betesmyr men även skogsmark som ansågs oduglig. Av Jormvattnet och Jormliens 21 799 tunnland impediment bestod ca 10 250 tunnland av oduglig skogsmark¹⁰⁶ och nästan 1 619 tunnland av för jordbruket oduglig fjällmark.

Stora Blåsjön

Kronohemmanet anlades 1799 och uppgavs vid graderingen bebos av fyra åbor. I graderingslängden benämndes nummer 271 a: ”Lapparnes begravningsplats och bönhus” och karaktäriseras som hårdvallsslått och inrösningsjord till 0,75 kappland i ett område som i övrigt var skogsmark be vuxen med björkskog och klassades som impediment omfattande 21 tunnland.¹⁰⁷ Det är, på grund av bristen på sammanhang och källor, på flera sätt svårt att förstå hur åborna kunde anse att detta inte alltför omfattande område, en begravningsplats med bönhus som anges vara en annan folkgrupps, skulle tillhöra deras samfällighet.

¹⁰⁴ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 113–131.

¹⁰⁵ Tunnland och kappland är gamla mått, ett tunnland är nästan ett halvt hektar (ha), närmare bestämt 0,494 ha. Det går 32 kappland på ett tunnland.

¹⁰⁶ Graderingslängdens nummer 4, 47, 369, 370, 384 512, 541.

¹⁰⁷ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 139.

Nr på kartan	Namn	karaktär	Areal (tunnland, kappland)	klassificering
1	Fjäll	odugligt	1 251,24	Impediment
10	Fjäll	odugligt	739,26	Impediment
56	Majsklumpen	odugligt	295,21	Impediment
135	Fjäll	odugligt	26,10	Impediment
141	Fjäll	odugligt	244,00	Impediment
185	Brackfjället	odugligt	3 288,29	Impediment
299	Ullasjöklumpen	odugligt	466,12	Impediment
300	Rödfjället	odugligt	782,09	Impediment
Summa			7 092,31	Impediment

Fig. 18. Stora Blåsjöns fjällimpediment bestod av ca 3 500 hektar, omräknat från tunnland.

Av Stora Blåsjöns 24 400 tunnland impediment bestod ungefär 9 800 tunnland av skogsmark som ansågs som oduglig¹⁰⁸ och nästan 7 093 tunnland av fjällmark.

Lilla Blåsjön

Kronohemmanet bestod i 3/4 tunnland eller 1/8 mantal projekterad skatt och beboddes av två åbor med lika andelar.¹⁰⁹

Nr på kartan	Namn	karaktär	Areal (tunnland, kappland)	klassificering
92	Fjäll	odugligt	1726,29	Impediment
136	Fjällmark med små björkskog	odugligt	308,03	Impediment
159	Rudfjället	odugligt	671,29	Impediment
Summa			2706,29	Impediment

Fig. 19. Lilla Blåsjöns fjällimpediment bestod av ca 1 350 hektar, omräknat från tunnland

Av Lilla Blåsjöns 8 869 tunnland impediment bestod närmare 4 000 tunnland av skogsmark som ansågs oduglig¹¹⁰ och nästan 2 707 tunnland av fjällmark.

Ankarvattnet

Krononybygget Ankarvattnets frihetsår hade tagit slut 1814 utan att någon skatt hade projekterats. Nybygget innehades av fyra åbor med lika andelar.¹¹¹ Enligt graderingslängden

¹⁰⁸ Graderingslängdens nummer: 8, 40, 44, 49, 102, 139, 140, 186,187, 200, 218, 230, 244, 259, 269, 298.

¹⁰⁹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid.141–145.

¹¹⁰ Graderingslängdens nummer:4, 9, 26,71, 91, 118, 134,135,139.

¹¹¹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 146.

anges en nybyggesanläggning och två starrmyror som uppodlade och användas av sammen och nybyggesansökanden Lars Jonsson.¹¹²

Nr på kartan	Namn	karaktär	Areal (tunnland, kappland)	klassificering
1	Fjell	helt och hållet odugligt	8 801,27	Impediment
3	Lanäsfjället	helt och hållet odugligt	1 038,26	Impediment
48	Fjellmark, glesbeväxt med små björk	helt och hållet odugligt	583,28	Impediment
57	Rörfjellet	odugligt	159,04	Impediment
62	Berg	odugligt	33,16	Impediment
312	Skogsmark, fjellartad	onyttig	8 935,24	Impediment
369	Ullasjöfjellet	odugligt	645,23	
Summa			20 198,20	Impediment

Fig. 20. Ankarvattnets fjällimpediment uppgick till ca 10 000 hektar, omräknat från tunnland

Av Ankarvattnets otroliga 41 420 tunnland impediment bestod 11 630 tunnland av skogsmark som ansågs oduglig¹¹³ och hela 20 198 tunnland av fjällmark.

Tilldelning av ägor – Leipikvattnets nybygges tillkomst

De aktuella nybyggena fick sina ägor tilldelade under 1841 och 1842. För *Jormvattnet och Jormlien* tilldelades inrösningsjord som omfattade 2047 tunnland, 9 kappland. Inrösningsjord är den jord som består av åker, äng och odlingsmark medan avrösningsjord är mark som inte är odlingsbar, här ingår både produktiv skogsmark och impediment med sjöar, berg, myrar, floar och tjärnar. Avrösningsjorden omfattade 27 309 tunnland, 21 kappland där 21 799 tunnland 21 kappland bestod av impediment. Räntan blev satt till 10 riksdaler 18 skilling banco, vilket är det högsta beloppet för de nybyggen som låg inom och i anslutning till Blåsjöfjäll.

Stora Blåsjön tilldelades inrösningsjord om 1 284 tunnland, 20 kappland och avrösningsjord med 3 027 tunnland, 16 kappland skogsmark samt hela 24 400 tunnland, 25 kappland impediment. Det föreslogs ett skattetal på 5 $\frac{3}{4}$ tunnland med en ”ordinarie lappskattsränta” om 6 riksdaler 8 skilling banco för åborna efter sina ägandeandelar.¹¹⁴

Den slutliga tilldelningen för *Lilla Blåsjön* bestod av inrösningsjord om 262 tunnland, 12 kappland och avrösningsjorden omfattade 4 597 tunnland, 14 kappland skogsmark och 5 179 tunnland, 21 kappland impediment. På grund av frostländ slätter och svag växlighet sattes räntan till 1 riksdaler 8 skilling banco.¹¹⁵

¹¹² Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 148–149, Graderingslängdens nummer: 72, 73, 107

¹¹³ Se graderingslängdens nummer: 49, 108, 109, 118, 126, 137, 141, 178, 216, 227, 317, 362, 363, 368.

¹¹⁴ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 193.

¹¹⁵ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 197.

Gällande *Ankarvattnet* antecknades att på dess ägoområde hade Pehr Fredriksson uppodlat en lägenhet vid Leipikvattnet samt uppfört byggnader med avsikt att ta upp nybygge. Fredriksson hade ansökt hos KB och under avvitringsstilldelningarna 1840 hade han fått protokollfört var avskiljning skulle göras men mött motstånd hos Ankarvattnets hemmansägare. De bestred nybygget på grund av att deras slätter därigenom skulle komma att inskränkas och det skulle få menligt inflytande på hemmanens fortbestånd och deras egen bärgning. En närmare besiktning hade beställts och hade utförts av godemän där de fann att tillgångarna på slätter var betydande men större delen av dessa skulle endast ge avkastning vart fjärde eller femte år. Dessutom förhöll det sig så att Ankarvattnets nu hävdade ägor inte inneslöts av gränser som bestod i

gamla fastställda märken, utan endast utifrån åboernas godtfinnande under ägoavfattningarna utan att någon dervid kronans rätt bevakat, varigenom även lappmannen Jon Paulssons [Påhlsson] skattefjell, som Pehr Fredriksson genom köp åtkommit, blivit uti Ankarvattnets ägor funna inbegripit, finna förrättningsmannen att när Ankarvattnets ägare dessutom disponera den största ägovidd jämförelsevis mot de öfriga hemmanens områden i socknen, Pehr Fredriksson så kunna utan förnärmande av Ankarvattnets åboers rätt, undfå ägor sig tilldelade omkring sin boplatz svarande mot ett tunnlands lappskatt vilket syntes vara med rättvisa och billighet förenbart, helst Pehr Fredriksson uppfört betydliga åbyggnader och på en kort tid tillvägabragt betydliga odlingsföretag.¹¹⁶

Här framkommer att Pehr Fredriksson (f 1811) köpt en del av skattefjället men inte hur mycket. Jon Påhlsson avled enligt kyrkböckerna 1824 och hade änkan Elin Larsdotter och sönerna Lars Jonsson (f 1810) och Bengt Jonsson (f 1815) samt dottern Karin Jonsdotter (f 1820).¹¹⁷ Kan någon av dessa ha försålt en del av Blåsjöfjäll? Tydligt är emellertid att kronans rätt anses ha varit obevakad i åbornas självtagna rätt att sätta gränserna för Ankarvattnets område. Levi Johansson beskriver Leipikgårdens tillkomst att Lars Jonsson ska ha slagit sig ner som nybyggare i Leipikvattnet 1835, och att han ”torde icke hava skaffat sig åborätt till stället utan som skattelapp i Blåsjöfjäll tagit sig friheten att bygga hus och börja odla inom sitt skattland.” Lars Jonsson hade uppfört en del byggnader som en torvkåta och fähus. Redan efter några år ska han ha sålt till Pehr Fredriksson som var son till ”Stor-Fredrik” Aronsson i Blåsjön, mot 40 riksdaler. Summan skulle troligen bara motsvara det arbete som hade lagts ner på stället.¹¹⁸

Ankarvattnet slutliga tilldelning av inrösningsjord omfattade 1 183 tunnland, 9 kappland och avrösningsjorden 2 618 tunnland, 18 kappland duglig skogsmark med 36 811 tunnland, 1 kappland impediment. Motiverat av jordens uppskattade värde och hemmanets ”ringa förmåner” sattes skattetalet emellertid till endast 6 tunnland mot en ränta om 6 riksdaler 32 skilling banco.¹¹⁹ Pehr Fredriksson tilldelades för nybygget Leipikvattnet därmed en del av Ankarvattnets tidigare ansökta ägor men om den vid det tidigare mötet omnämnda nybyggesansökande sammen Lars Jonsson uttalas inget.

---

¹¹⁶ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid 197–198.

¹¹⁷ Riksarkivet, Föllinge lappförsamlings kyrkoarkiv, Husförhörslängder., SE/ÖLA/11053/A I/3 (1823-1866), fol. 11. Bildvisning: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/CO035612_00019#?xywh=2892%2C1116%2C2468%2C939&cv=18

¹¹⁸ Johansson (1967), sid. 189.

¹¹⁹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 205.

Nr på kartan	Namn	karaktär	Ankarvattnet Areal (tunnland, kappland)	Leipikvattnet Areal (tunnland, kappland)	klassificering
1	Fjell	helt och hållet odugligt	8 801,27	2 937,11	Impediment
3	Lanäsfjället	helt och hållet odugligt	1 038,26	5,28	Impediment
48	Fjellmark, glesbeväxt med små björk	helt och hållet odugligt	583,28	583,28	Impediment
57	Rörfjellet	odugligt	159,04	159,04	Impediment
62	Berg	odugligt	33,16	33,16	Impediment
Summa				3 719,23	

Fig. 21. Leipikvattnets fjällimpediment uppgick till ca 1 850 hektar, omräknat från tunnland.

Leipikvattnets tilldelade ägor bestod av inrösningsjord om 202 tunnland, 20 kappland medan avrösningsjorden innefattade 4612 tunnland, 15 kappland impediment i form av sjöar, fjällmark (som framgår ovan), floland och oduglig skog, samt 999 tunnland, 20 kappland duglig skogsmark. Ägora för nybygget omfattade 1 tunnland skatt om 1 riksdaler 4 skilling banco, som skulle betalas efter 22 års frihet från skatt. Beslutet fattades i februari 1842 och det fanns ett slags ”förbehåll” för samerna med, om än formulerat försiktigt och tvetydigt. Eftersom de ”överblivna” trakterna utgjordes till större delen av kala fjäll, kunde de varken indelas till fäbodslätter eller tilldelas ränta förrän gränserna för samernas renbetestrakter hade blivit reglerade.¹²⁰ Leipikvattnet var den enda nybyggstilldelning i Blåsjöfjäll-området där det togs hänsyn till 1841 års kungliga brev där samernas renskötsel skulle tas med i beräkningen.

Enligt Avvittringslantmätaren Rennerfeldts anteckningar om Frostviken ska de nybyggen som gjort mest skada på renbetet ha varit Ankarvattnet, Blåsjön, Jormvattnet, Jormsjön och Kycklingvattnet.¹²¹ Enligt Johanssons muntliga berättare finns emellertid uppgifter om hur samer hjälper nybyggare, som exempelvis Per Jonsson Wassdahl i Ankarvattnet när han skulle köpa andel i hemmanet och slå sig ner i Leipikmon. Den rike Bengt Jonsson på Blåsjöfjäll lånade då honom pengar under 1840-talet utan, som det verkar, något egentligt krav på återbetalning.¹²²

Renbetesfjällen avgränsas, skattläggs och bibehålls inom familjen

Avvittringen hade hunnit alltför långt innan utfärdandet av det kungliga brevet 1841 som föreskrev att samernas rätt skulle ”behörigen iakttagas” och att skattefjällen skulle få sina gränser ordentligt bestämda och inga nya nybyggen skulle få tas upp på skattefjällen. Innebörden av 1841 års brev kunde blivit för skattefjällen i Jämtlands län liknande som

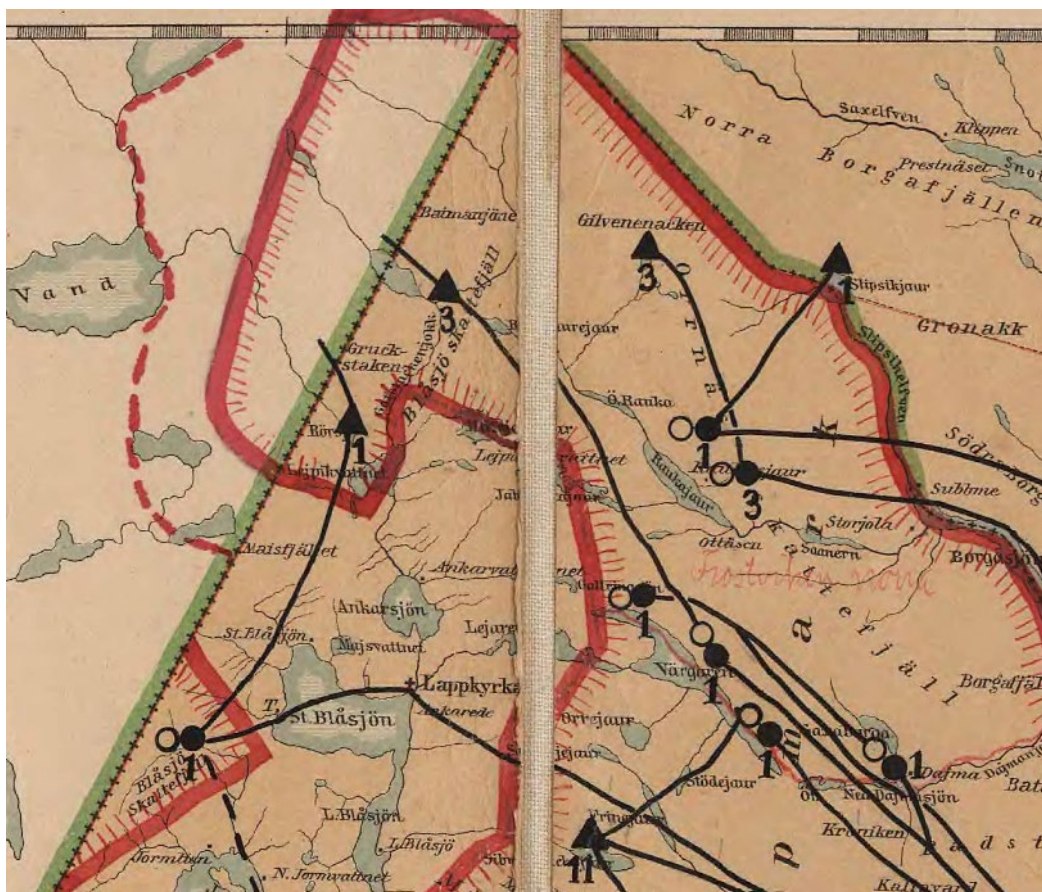
¹²⁰ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-21, sid. 207.

¹²¹ Åjttes arkiv, Valfrid Larssons avskrift i Skattefjällsmålet, band 3 c, s. 34.

¹²² Johansson (1967), 202–204.

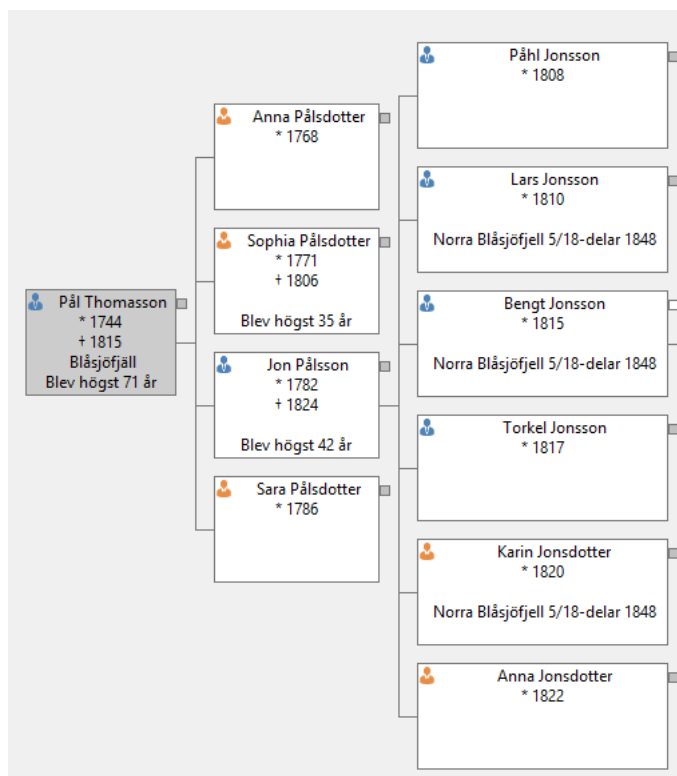
odlingsgränsen i Lappland, att skydda renbetesmark från nya nybyggen och att områdena blev avsatta för samernas behov. Länsstyrelsen fastställde räntan för respektive skattefjäll beräknad på renbete och fiske, och fjällen uppläts sedan genom inrymningsbrev till samerna.

När Blåsjöfjäll skulle avgränsas och skattläggas 1847 uppgavs att området tidigare hade omfattat 93 688 tunnland, 15 kappland men att nybyggesanläggningar krympt ner området till att omfatta 29 572 tunnland, 15 kappland – en tredjedel av sin ursprungliga omfattning. Området uppfattades kunna föda "25 lappar" men det är oklart om med det menas husbönder eller enskilda personer. Det framgick också att skattefjället blivit delat i två delar på grund av nybyggesanläggningarna. Skattefjällets båda delar föreslogs skattas för 1 ¼ lispund smör vardera samt de inom trakten liggande sjöarna halva Hittsjön 4 skilling, Raurejaur 8 skilling och Sibnelkenjaur 6 skilling, tillsammans 18 skilling banco. Men med hänsyn till fjällets inskränkta utrymme borde det inte skattläggas till mer än 1 lispund smör. Ansökan från två personer i Jormvattnet att använda slåtter mellan fjällen avslogs eftersom renbetet blivit alltför inskränkt av nybyggen. På grund av att uppdelningen av fjället för nybyggen gjort renbetet besvärligt och med avseende på femte punkten i kungabrevet 1841 föreslogs skatt om ½ lispund smör och fiskevatten 18 skilling banco att utgöras från 1848.

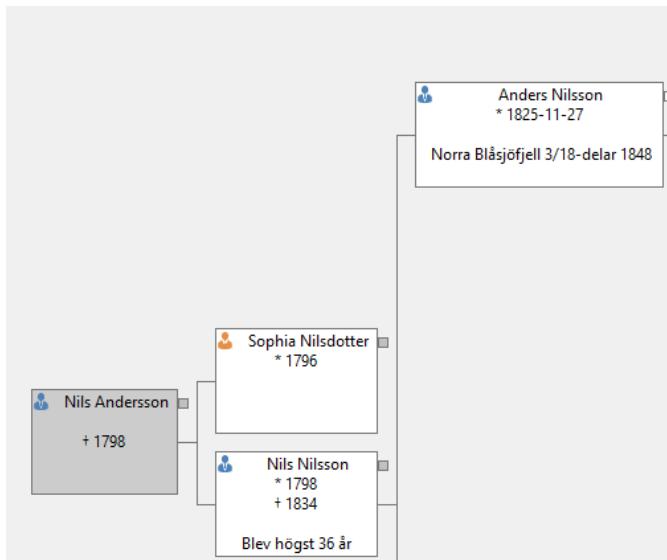
Fig.22. Karta från 1913 som visar Frostvikensamernas flyttvägar, visten och huvudsakliga betesområden. Källa: Renbetesdelegerade, Kartor och ritningar, SE/RA/321766/#/0004:00001-00002 (1846-1858). Bildvisning: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0001855_00004#?xywh=3883%2C297%2C3181%2C1211&cv=3

I skattelägningsdokumentet står ett antal samer angivna som gjort ansökan om besittning till fjället, men det är ingen av dessa som slutligen får rätten. Enligt ett länsstyrelseutslag den 25 augusti 1848 inrymdes Jon Pålssons barn Lars Jonsson, Karin Jonsdotter och Bengt Jonsson med sin styvson (och syssling) Anders Nilsson i norra delen av Blåsjöfjäll. I den södra delen inrymdes Torkel Jonssons dotterdotter Lisbet Andersdotters man Thomas Andersson med en tredjedel medan övriga fem barnbarns barn: Lina Klemetsdotter, Segrid Torkelsdotter, Torkel Torkelsson, Milla Torkelsdotter och Maria Christina Torkelsdotter erhöll två femtondelar var.¹²³

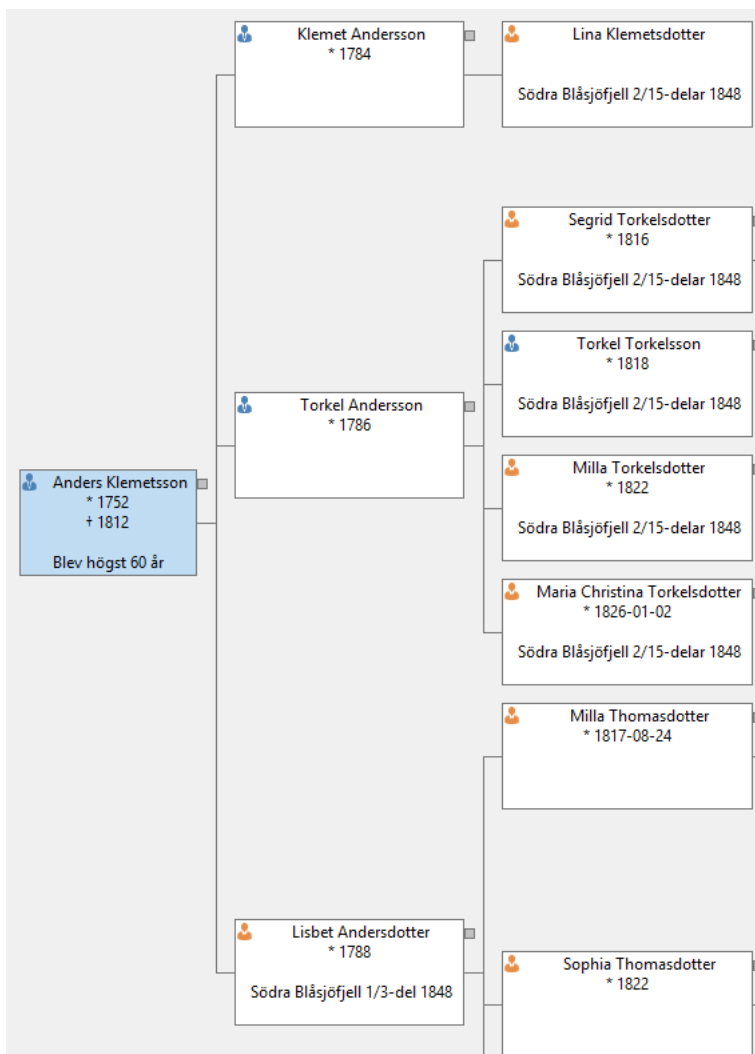

Fig. 23. Torkel Jonssons ättlingar på Norra Blåsjöfjäll 1: Pål Thomasson var gift med Karin Torkelsdotter (f. 1748).

¹²³ Prawitz (1967), sid 14.

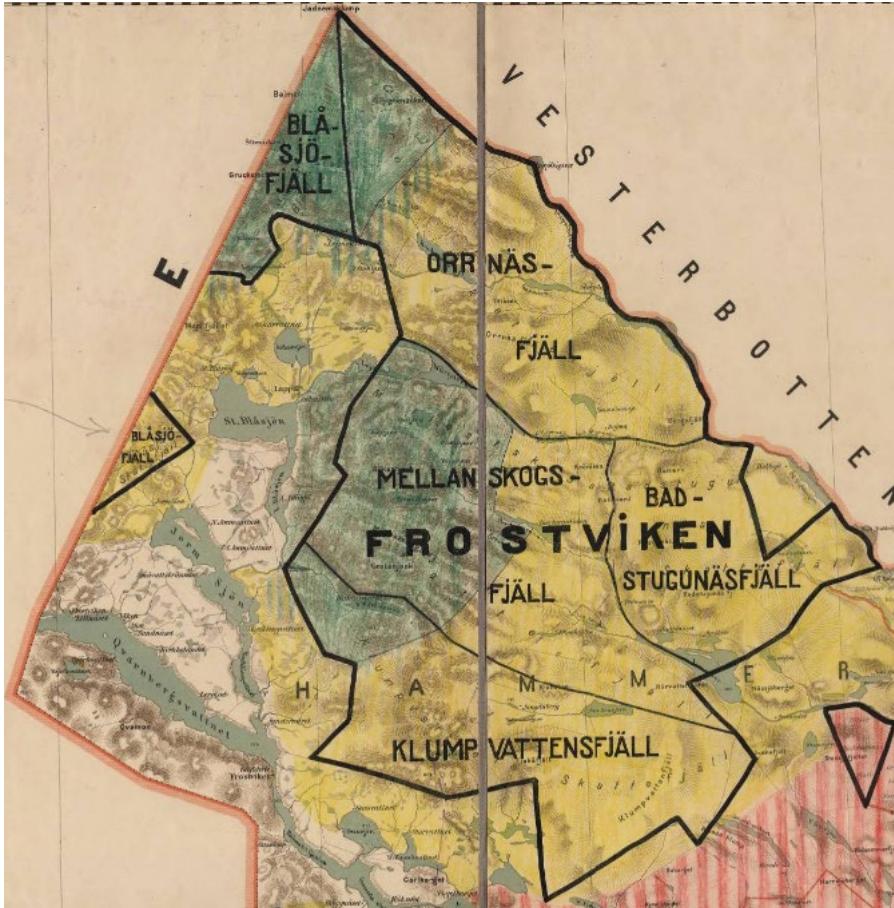
Fig. 24. *Torkel Jonssons ättlingar på Norra Blåsjöfjäll 2:* Nils Andersson var gift med Märet Torkelsdotter (f. 1759). Anders Nilssons mor Maria Jacobsdotter (f. 1805) gifte om sig efter Nils Nilssons död med Bengt Jonsson.

Fig. 25. *Torkel Jonssons ättlingar på Södra Blåsjöfjället.* Anders Klemetsson var gift med Milla Torkelsdotter (f.1756).

Del 5. Slutet av 1800-talet och renbeteslagens införande

När den första renbeteslagen utreddes anställdes en lappfogde 1885 i Jämtlands län. Tanken var att anpassa den jämtländska praktiken med skattefjäll till det nya föreslagna systemet med lappbyar. Lagen infördes 1886 och med den skulle skattefjällssystemet upphöra. I Jämtlands län trädde lagen i kraft först 1889.¹²⁴ Tidigare hade samerna betalat skatt för att bruka ett särskilt markområde men det nya systemet innebar att samerna skulle bedriva kollektiv renskötsel inom av staten bestämda lappbyar (från 1971 samebyar).

Fig. 26. Renbetesfjäll i Frostviken omkring 1913. Det gula är Tjälro-område, höst och vårländ, det gröna är sommarland och rödlinjrande är genomflyttningsområde och förutvarande vinterområde. Källa: Renbetesdelegerade, Kartor och ritningar, SE/RA/321766/#/0004:00001-00002 (1846-1858)

Frostvikens fem skattefjäll slogs ihop till en enda stor lappby, Frostvikens lappby. Några år senare delades området upp i tre mindre lappbyar; Frostvikens norra-, mellersta- och södra. I dag heter samebyarna Voernese (Frostvikens norra), Ohredahke (Frostvikens mellersta) och Raedtievaerie (Frostvikens södra).¹²⁵

På grund av att avvitrningen hade hunnit så långt när 1841 års brev utfärdades kunde myndigheter konstatera att skattefjällen var för små för att räcka till såväl sommar- som

¹²⁴ Lantto, Patrik (2012). *Lappväsendet. Tillämpningen av svensk samepolitik 1885–1971*. Umeå, sid.

¹²⁵ Ljungdahl (2018), sid. 6.

vinterbete.¹²⁶ Renarna hade inte tillräckligt med betesmarker och det ansågs nödvändigt att utvidga samernas marker. Staten blev tvungen att köpa tillbaka mark inom skattefjällen som några år tidigare hade upplåtits till nybyggen. Dessa marker ”gavs tillbaka” till samerna, eller kanske snarare till lappbyarna. Mellan 1888 och 1944 gjorde staten dessa inköp och det innebar att tidigare privatägda gårdar förvandlades till kronohemman, så kallade fjällägenheter, tidigare hemmansägare blev kronoarrendatorer. Några exempel på fjällägenheter i Frostviken är Dajma, Väktarmon, Jougdaberg, Leipikvattnet, Härbergsdalen, Blomhöjden, Sjoutnäset och Inviken. Det som är närmast Blåsjöfjäll är Leipikvattnet 1:1 om 1/6 mantal som inköptes 1888 av staten för 3 500 kr av Olof Persson.¹²⁷ Idag ligger området inom Bjurälvens naturreservat.

Ankarede kapell

I sin beskrivning över Frostvikens kyrkor och kapell nämner Levi Johansson ett sagoskimmer som anses omgärda ”den lilla begravnings- och gudstjänstplatsen på grusmon vid Ankarälvens utlopp i Stora Blåsjön”.¹²⁸ När platsen togs i bruk för kyrkliga syften är svårt att avgöra, men i muntlig tradition nämns att ett bönehus fanns redan 1785. Det berättas också om en prost från Föllinge som skulle inviga begravningsplatsen men blev rädd vid Blåsjön att i blåsigt väder stiga i en båt som var sydd på samiskt vis, varför han i stället på avstånd skickade välsignelsen i riktning mot Ankarede. Av kyrkans klocka framgår att den hade gjutits i Sundsvall för Ankarede 1825, ett prästnamn stod också inskrivet, pastor C.A. (Carl Axel) Rothoff.¹²⁹

Ur det skriftliga materialet och Frostvikens sockenstämmoprotokoll i oktober 1861 kan utronas att boende i byarna Blåsjön, Lilla Blåsjön, Väktaredalen, Ankarvattnet, Leipikvattnet, Raika och Storjola samt innehavarna av Ornäsfjäll, Blåsjöfjäll och Västra delen av Mellanskogsfjäll anmälde att ”sedan begravningsplats år 1820 invigdes å Ankarede 4 mil från moderkyrkan Gäddede, därstädes med ett mindre bidrag” av samerna hade man uppfört ett bönehus jämte andra nödvändiga boningsrum, och en gång om året haft besök av församlingens pastor. Nu ville de få pastorn att komma två gånger om året, åtta dagar före midsommar och 14 dagar före Mikaeli. Sockenmännen såg inget hinder i den frågan, det var synnerhet för samerna ”af nöden”, men de ”vägrade helt och hållet” delta i bekostandet av pastorns resor eller underhållet av bönehuset och boningsrummet i Ankarede. I stället uppdrogs till kronolänsmannen Pehr Holm att författa och översända en ansökan till ”högre ort” om medel för detta ändamål.¹³⁰

---

¹²⁶ Landsarkivet Östersund, Lappfogden i Jämtlands län, Lappbyindelningshandlingar samt handlingar angående allmän folkräkning av samer, SE/ÖLA/10878/F XI/2 (1856–1946) sid 20.

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/90000881_00020#?xywh=-2437%2C537%2C8966%2C3414&cv=19

¹²⁷ Landsarkivet Östersund, Lappfogden i Jämtlands län, Handlingar angående utvidgning av renbeteslanden, SE/ÖLA/10878/F VII a/1 (1874–1906) sid. 56.

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/90001784_00057#?xywh=-354%2C2120%2C5996%2C2283&cv=56

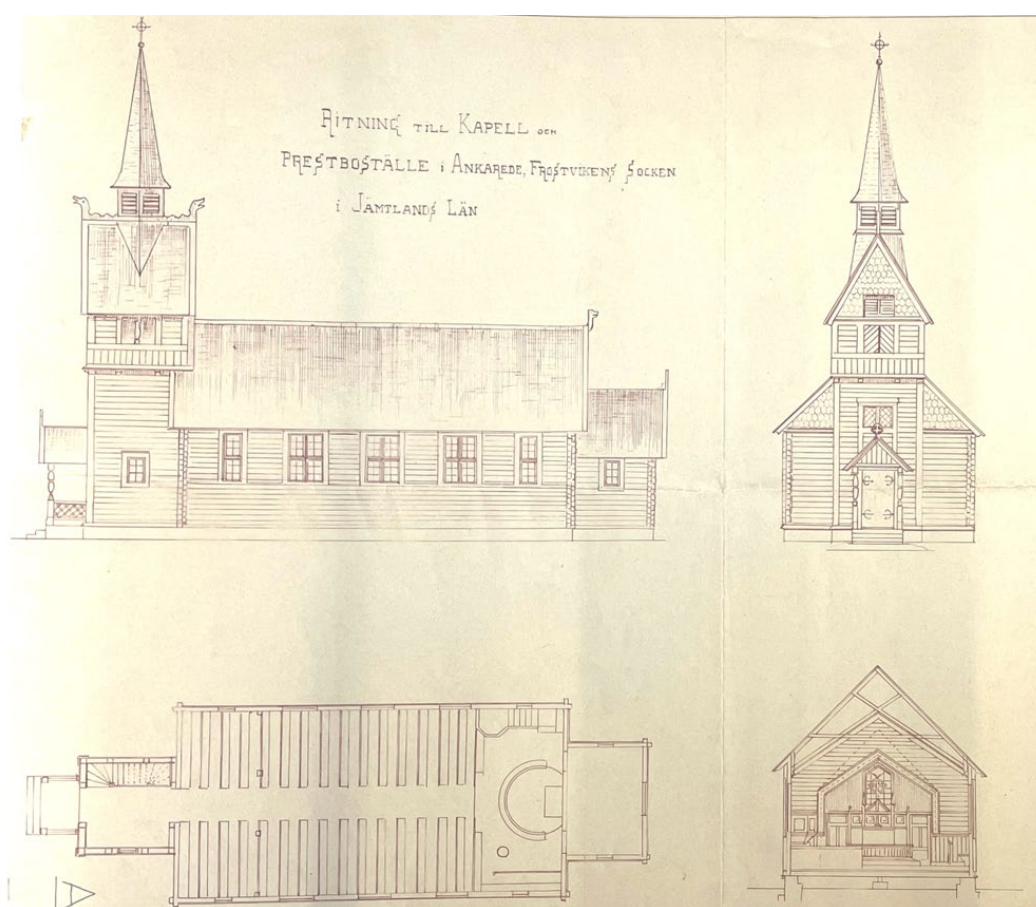
¹²⁸ Johansson, Levi (1950). *Frostvikens kyrkor och kapell*, Heimbygda förlag, Östersund, sid. 28.

¹²⁹ Johansson (1950), sid 30–31.

¹³⁰ Landsarkivet Östersund, Frostviken kyrkoarkiv, Sockenstämmoprotokoll (1847–1863), 6 okt 1821 fol. 64–65. Bildvisning:

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/A0009460_00042#?xywh=2901%2C476%2C2131%2C811&cv=41

Kyrkobyggnaden blev successivt mer och mer nedgången, det omnämns också vid ett möte inför lappfogden i Ankarede kapell när skattefjällen skulle bli lappbyar 1888. Mötet enades om insamling om 50 öre per vuxen person till en byggnadskassa bland samer såväl som bofasta inom kapellaget.¹³¹ Medel söktes från stiftet och Lappmarkens ecklesiastikverk utan framgång. Som sista utväg tillfrågades samerna som inte ville utgöra mer avgifter, och nybyggarna var lika avoga och menade att det var samerna som skulle betala för sin kyrkplats. En mindre reovering kom ändå till stånd i början på 1880-talet.¹³² Vice pastorn i Frostvikens församling, Adolf Arvidsson ansökte 1893 till Kungl. Maj:t, ”på uppdrag” av församlingens samiska befolkning¹³³ om medel till en ny kyrka och bostad för prästen när denne behövde vara på plats. Byggandet av en helt ny kyrka inleddes sålunda 1895, med medel från kronan – högst 4 670 kr – och efter ritningar från överintendentämbetet. Ritningarna förevisades för samerna som förklarade sig synnerligen tillfredsställda med dessa.¹³⁴

Fig. 27. Ritningar till Ankarede kapell och prästboställe (1894). Källa: Riksarkivet, Överintendentämbetet, Kyrkliga byggnader, Ankarede kyrka, Härnösands stift, Jämtlands län.

¹³¹ Landsarkivet Östersund, Lappfogden i Jämtlands län, Lappbyindelningshandlingar samt handlingar angående allmän folkräkning av samer, SE/ÖLA/10878/F XI/2 (1856–1946) sid. 56. https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/90000881_00057#?xywh=-558%2C496%2C4459%2C1697&cv=56

¹³² Johansson (1950), sid. 34.

¹³³ Landsarkivet i Östersund, Frostvikens kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, handlingar ang. byggandet av nytt kapell 1893–1898: Brev från A. Arvidsson till Kungl. Maj:t 17 juni 1893.

¹³⁴ Landsarkivet i Östersund, Frostvikens kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, handlingar ang. byggandet av nytt kapell 1893–1898: Konungabrev den 23 november 1894.

Byggnationen blev lite fördyrad av att ett nytt staket skulle byggas kring kyrkogården. Detta trots att virke togs ur Blåsjös och Ankarvattnets byskogar. Redan 1895, innan kapellförsamlingen blivit lagfaren ägare av de fyra hektar som skulle omfatta kyrkplatsens område, lästes ett förbud mot skogfångst inom området upp i kapellet.¹³⁵ Pastorn blev även åthutad av länsstyrelsen att godkännandet från Frostvikens församling inte var tillräckligt för att uppbära och kvittera ut de avsatta medlen från kronan för kyrkbygget, i framtiden behövde godkännande i stället ges från Frostvikens samiska befolkning.¹³⁶ Ett samiskt medbestämmande verkar alltså varit viktigt både i utformandet av byggnaden och för den ekonomiska hanteringen.

Gåvobrevet

Det var i samband med planerna på ett bygga en ny kyrka som frågan om ägande av platsen måste ha kommit upp, även om jag inte hittat någon diskussion om det i materialet, utom i ett protokoll över sammanträde med den samiska befolkningen i juli 1893. Då diskuterades platsen för den nya kyrkobyggnaden, vissa vidhöll den gamla platsen Ankarede, medan andra föreslog Ankarvattnet där en tjänlig plats fanns som byamännen ”kostnadsfritt” kunde upplåta. Det blev omröstning där sju personer röstade på Ankarede och tio röstade på Ankarvattnet. Men vid ett möte i oktober samma år uttalade sig samerna emellertid enhälligt för Ankarede som kyrkoplats.¹³⁷

Levi Johansson menar att kyrkan skulle ha ”hållit sig framme” vid avvittringen som resulterade i att kyrkplatsen inleddades i privata ägor och sålunda blev satt på ofri grund.¹³⁸ Det ledde till vad man kan jämföra med uttrycket ”White man’s burden” – där nybyggarna i efterhand utförde en slags välgärning till förmån för samerna som Johansson kallar ”kronans skyddslingar” då nybyggarna – nu hemmansägare – kunde skänka kyrkplatsen till Frostvikens församling. På så vis kunde, enligt Johansson, inte samerna hävda någon företrädesrätt, varken juridisk eller moralisk, till Ankarede kapellplats framför traktens svenska befolkning.¹³⁹

Även om Johanssons beskrivning av nybyggeshistorien och synen på samerna bär många kulturhierarkiska inslag där samer beskrivs som ett naturfolk som av svenska myndigheter och kyrkan skulle erhålla en kulturell nivå, lyfter han ändå en väsentlig sak som är värd att notera: kyrkan och Frostvikens församling hävdade aldrig några rättigheter vid avvittringen. Varför? Inte kunde det bero på informationsbrist då kallelserna till sammanträdena lästes upp av prästen från predikstolen. Det berodde nog snarare på att församlingen inte ansåg sig

---

¹³⁵ Landsarkivet i Östersund, Frostvikens kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, handlingar ang. byggandet av nytt kapell 1893–1898: Kontrakt den 17 april 1895; Till allmänheten 15 september 1895.

¹³⁶ Landsarkivet i Östersund, Frostvikens kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, handlingar ang. byggandet av nytt kapell 1893–1898: Brev från Östersund landskontor till A. Arvidsson 27 februari 1895.

¹³⁷ Landsarkivet i Östersund, Frostvikens kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, Protokoll från sammanträden med lappallmogen 1893–1898, 1908: Protokoll fört vid sammanträde med Frostviken lappska befolkning vid midsommar mässa i Ankarede, 3 juli 1893; Protokoll fört vid sammanträde med lappallmogen å Ankarede, 1 oktober 1893.

¹³⁸ Johansson (1950), sid. 36.

¹³⁹ Johansson (1950), sid. 36.

ha något att bevaka eftersom det inte fanns några prästboställen, prästbord eller kyrkbord i området. Men däremot representerades kapellförsamlingen senare vid laga skiftet.

I Föllinge kyrkoarkiv återfinns kyrkans andra engagemang i avvittringsfrågor, men de sträcker sig bara till Gäddede. Johansson noterar också att nybyggarna skänkte arealen till Frostvikens svenska församling, inte den så kallade lappförsamlingen. Dessa lappförsamlingar var som tidigare nämnts icke-territoriella och hade inte samma organisation som vanliga församlingar. Men Johanssons uppgift stämmer egentligen inte, i gåvobrevet står "Ankarede kapellförsamling" och borde därför avse dem som har närmast till platsen eftersom det egentligen inte existerade en församling med det namnet.

Frågan är om Svenska Kyrkan kan ses som ägare av kyrkplatsen. Enligt Nordisk familjebok är en kapellförsamling eller kapellag en del av en moderförsamling som på grund av sin avlägsenhet från moderkyrkan utverkat ett tillstånd för kapellets uppförande men deltar fortfarande i att finansiera underhåll av moderkyrkan,¹⁴⁰ vilket var fallet med de bofasta men inte samerna som folkbokfördes i icke-territoriella församlingar. Ser vi till vem som bekostat kapellet ursprungligen verkar det varit samerna och kanske även de bofasta tillsammans men de bofasta verkar försökt slippa undan ansvar genom att hänvisa till att de minsann också färdades till Gäddede för gudstjänst. Ett gåvobrev visar att de bofasta avstod mark medan avvittringshandlingar visar på att det från början var samernas kapell och begravningsplats. Och om vi ser på hur kommunikationen kring den nya kyrkobyggnadens finansiering tog sig ut var det främst den samiska befolkningen som var målgruppen. Av dessa historiska linjer kan en samisk samfällighet efterfråga rådighet över platsen.

I juni 1895 överlämnades för lagfartsansökan ett gåvobrev från ägare till skattehemmanet Blåsjön n:ris 1 och 2. Som gåva hade de

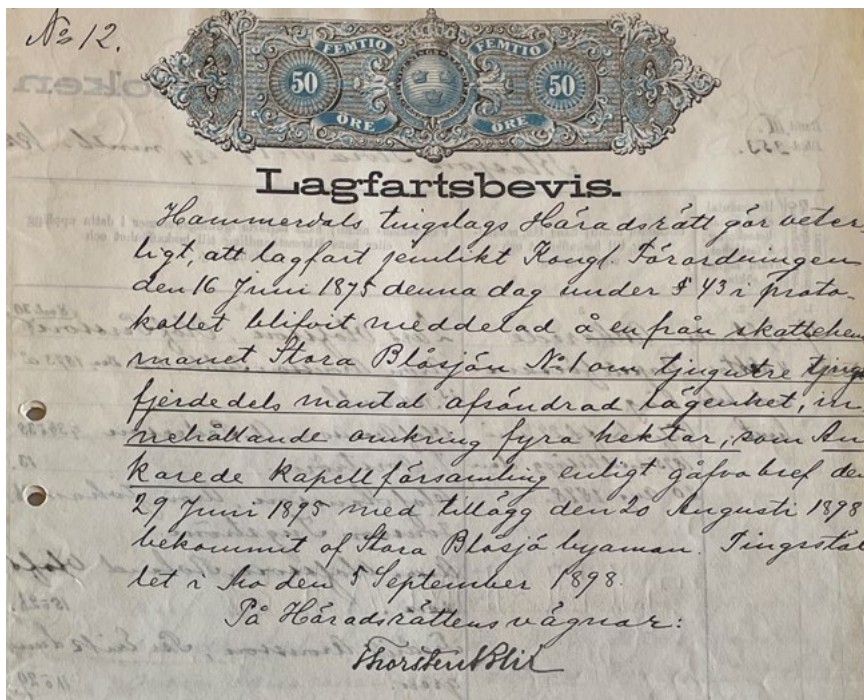
till Ankarede kapell upplåtit dels till begravningsplats dels ock till byggnadsplats för sjelfva kapellbyggnaden och bostad åt pastor samt till de lappar och bofasta inom socknen, som vilja å platsen åt sig uppföra bostäder för de å Ankarede förekommande Gudstjenster, en jordareal å nuvarande kapellplatsen af omkring fyra hektar¹⁴¹.

Området begränsades i öster av Ankarvattsälven, i norr av samma älv och en myr, i väster av samma myr, i söder av nedan nämnda myr och Skofoderbäcken. Jordavsöndringen upplåtes till "fri disposition för evärdelig tid". Upplåtarna uppdrog till socknens kyrkoherde samt länsman att nu som framdeles tillse ordnandet och reglerandet av byggnadsplatser och omvårdnaden av den uppväxande skogen. För lagfarten uppvisades upplåtarnas åtkomsthandlingar i form av lagfarter och fastebrev. Men en handling saknades emellertid och ärendet fick läggas vilande. Det återupptogs 1898 när alla åtkomsthandlingar hade lämnats in och lagfart erhöles för fastigheten som idag heter Stora Blåsjön 2:30.

---

¹⁴⁰ Nordisk familjebok, *Kapellag* <https://runeberg.org/nfbm/0447.html> [2026-03-17].

¹⁴¹ Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 23-FRA- AVS8, sid. 2.

Fig. 28. Lagfartsbeviset för Ankarede kapellplats. Källa: Landsarkivet Östersund, Frostvikens Kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, handlingar ang. byggandet av nytt kapell 1893–1898.

När området skulle genomgå laga skifte 1902–1908 hade ingen från kapellförsamlingen anmälts, det uppdagades emellertid och herr Pastor Adolf Arvidsson företrädde som ombud för kapellförsamlingen.¹⁴²

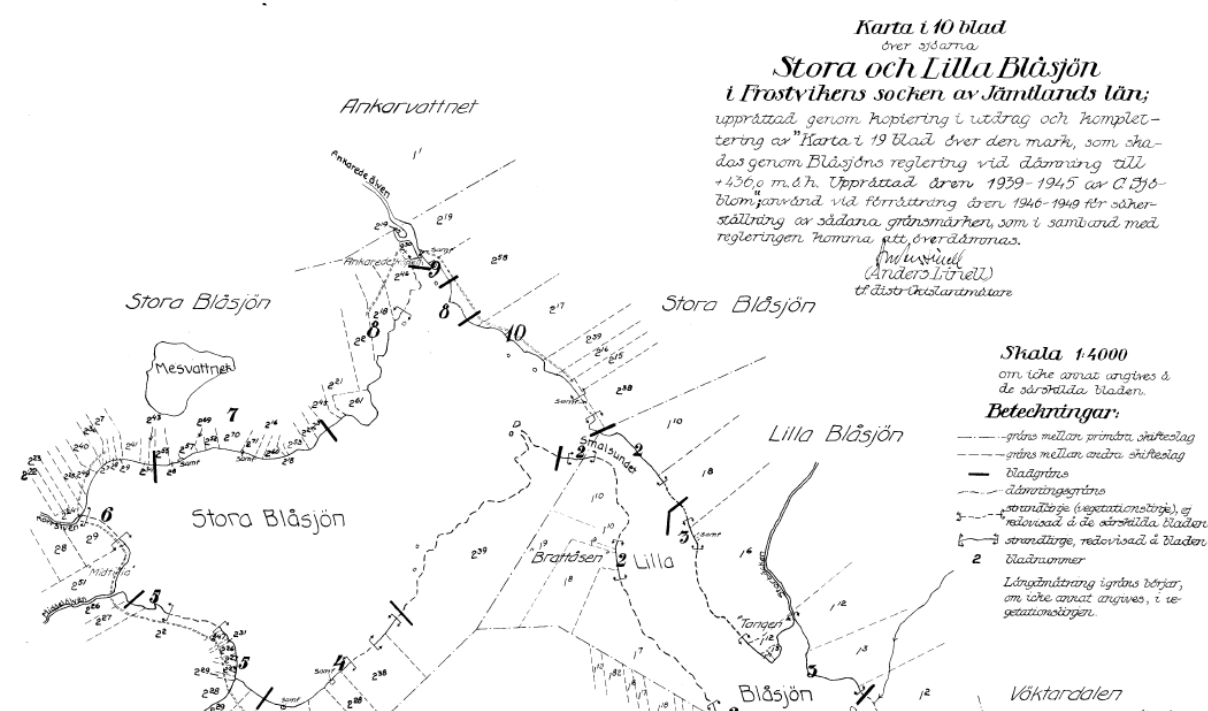
Fig. 29. Ritning förslag till plan över kyrkplatsen 1903. Källa: Landsarkivet Östersund, Frostvikens Kyrkoarkiv, OI ab:1 a, Handlingar ang. Ankarede Kapell, kartor och ritningar.

¹⁴² Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 23-FRA-88, sid. 6–9.

Gränsreglering mot vattenreglering

Redan i slutet av 1930-talet stod det klart att många älvars källsjöar i fjällen skulle komma att däckas för vattenreglering och elproduktion. Stora Blåsjön blev inget undantag. Ansökan om att däckas Stora och Lilla Blåsjön lämnades in 1945 av Ströms trävaruaktiebolag. Men gränsregleringar utfördes redan under åren 1939 till 1945, där kartor utvisar vilka områden som skadades av däckningen.¹⁴³

Vid regleringen av Stora och Lilla Blåsjön uppstod många förutsedda och oförutsedda konsekvenser. Bland annat översvämmades begravningsplatsen vid högvatten. Vid den utökade regleringen erbjöds kapellförsamlingen och kyrkbostadsinnehavarna frikraftavtal,¹⁴⁴ men hur det gick till och vilka följderna blev – positiva som negativa – blir en fråga att forska vidare kring.

Fig. 30. Karta som utvisar påverkan på området av Blåsjöns reglering. Källa: Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-538

Del 6. Sammanfattning

Av det studerade materialet framkommer att Ankarede ligger inom ett område som har använts av samer sedan långt tid tillbaka. I synnerhet har en samisk familj över tid varit synliga i dokumenten både före och efter det att området kom att tillhöra Sverige. Samerna i området skattade till fogden på norsk sida, och delades av nationsgränsen när den väl

¹⁴³ Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt 23-FRA-538, för Ankarede kapell se blad. 9.

¹⁴⁴ Frostvikens kyrkoarkiv, Handlingar angående vattenreglering och försäljning av andel i Gäddedeforsen, O II c:7 (1951–1988), Handlingar ang. vattenreglering.

markerades ut, vilket var en anledning till att området dök upp i svenska myndigheters hantering först efter 1760. Det kan ha bidragit till att myndigheterna inte sett den långa historiken av markanvändning och indirekt lett till en ökad risk för rättsförlust. Vid den tiden började också de första nybyggarna göra anspråk, först på fiskesjöar för tillfälliga vistelser men efterhand gjordes också anspråk på att uppföra boställen och odlingsverksamhet. Det började i de sydligare delarna kring Jormsjöns västra sida, där samer redan hade rättigheter som omnämns på svensk sida. På grund av ändrade tankegångar gällande nybyggen och myndighetspersoner med egna målbilder intensifierades kolonisationen mot slutet av 1700-talet.

Det framkommer av materialet att nybyggen som anlagts i området över tid förhandlade med representanter från samma samiska familj och släkt. Tvistemålen intensifierades mot 1810-talet men fick sin lösning i ett avtal mellan samerna på skattefjället och åborna på nybyggena. För att försvara rätten till sitt land, försökte en person ur den samiska släkten syna in en del av området som nybygge men fick då stå i avvaktan på möjligheten till efter att avvittringen genomförts.

Under avvittringen framfördes inga kyrkliga anspråk på området kring Ankarede. Frostvikens församling hade troligen haft bättre tillfälle att känna till mötet och närvara på plats än samerna som sannolikt var på norsk sida eller till fjälls när kungörelsen lästes upp i Gäddede och möten hölls. Samerna från Blåsjöfjäll närvarade inte vid förberedelserna eller sammanträdena för avvittringen av hemmanen, förutom vid det första mötet för Ankarvattnet 1832. Där framgår att Lars Jonsson fick vänta med att syna in en del av sin fars gamla skattefjäll till nybygge. Den sista punkten vid det förberedande mötet var den samfällda protesten från samer på skattefjäll i Frostviken. Samerna riktade sig mot nybyggesanläggningarna och blir besvarade på ett sätt som kan sammanliknas med Lars Rumar's tolkning av länsstyrelsernas ståndpunkt om samer i samband med avvittringen: att renskötseln måste träda tillbaka för det "högre stående" jordbrukets intressen. Det var inte ett problem att "civilisationen" trängde in på samernas marker, som inte heller sågs ha någon tydlig gräns. Sedvanan som hade brutits på grund av nybyggesutbredning slår över i nedsättande uttryck från länsstyrelserna om samerna som "kringirrande" och att samer som protesterade egentligen bara borde avvakta till dess renbetestrakterna skulle avvittras.¹⁴⁵ Och det är först vid renbetestrakternas avvittring som samer förväntas närvara, och då vid ett bord som blivit berövat sina bästa platser och sitt utrymme.

I hjärtat av dessa trakter finns Ankarede som ditintills i materialet endast blivit omnämnt som samernas begravningsplats och bönehus i en graderingslängd för avvittringens hemmansägotilldelning. Vid en sockenstämma 1861 påtalades att samerna hade bekostat bönehus och boningsrum och det blev beslutat att prästen skulle besöka Ankarede två gånger om året även om sockenmännen inte ville bekosta resa och underhåll av bostaden. När bönehuset förföll alltmer, något som uppmärksammades bland annat vid ett möte inför lappfogden 1888, föreslogs att samer och bofasta skulle skänka pengar till renovering eller uppförande av nytt kapell. Troligen blev det inga större summor av insamlingen och nya diskussioner fördes kring att anskaffa pengar till kapellet. I den hanteringen diskuterades om platsen borde flyttas och det blev en omröstning i frågan. Men efter ännu ett möte blev de församlade eniga om att vara kvar i Ankarede. Efter det gick byamännen i Blåsjö ihop om att avstå mark till fördel för kapellförsamlingen. Att som Levi Johansson tolka in en konflikt i

---

¹⁴⁵ Rumar (2008), sid. 183.

vem som har förhandsrätt till området kan ses som en tidsfläkt från senare tider där frågan måste blivit mer konfliktfylld, om hur marken kommit i nybyggares händer och för vems skull pengar skänktes till att uppföra en ny kyrka. Att Kungl. Maj:t lade särskild vikt vid samernas medbestämmande kring kyrkobygget har framgått av materialet. Det var främst för samerna kapellet behövdes, samerna skulle godkänna ritningarna och även kvitteringen av pengarna som avsatts för renovering och uppförande.

Kyrkan har att döma av källmaterialet inte haft en explicit och framträdande roll i övertagandet av mark sett i förhållande till bosättarkolonisationen utom exemplet med en kolonisationsförespråkande präst. Snarare kan det utläsas en avsaknad av handlande under exempelvis avvitrningen där man kunde agerat för att lyfta ut platsen från ägoindelningen redan då. Det mer implicita markövertagandet och kolonisationen genom tvångskristnande och religionsbyte har varit svårt att bedöma utifrån materialet och uppdraget. En talande bild som har framgått av muntlig tradition, var när en kyrkans företrädare på avstånd sägs ha välsignat Ankarede som begravningsplats. Någonstans i distansen finns ändå ett ansvar, i och med att det funnits en kyrklig byggnad och en framväxande verksamhet kan den tjänat som motivation och banare av väg, en infrastruktur för fortsatt bosättarkolonisation och tilltagande myndighetsutövning. Men icke att förglömma är platsen desto mer ett nav, en mötesplats, för samisk andlighet, kultur och föreningsaktivitet. Och som tidigare nämnts, av de historiska linjer som har tecknats i föreliggande rapport, torde det finnas möjlighet för en samisk samfällighet att efterfråga rådighet över platsen, om en sådan önskas och den inte redan existerar.

Del 7. Källor och referenser

Arkivmaterial

Åjttes arkiv

Digitaliserad version av Valfrid Larssons avskriftsamling i Skattefjällsmålet

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Akt 23-FRA-21. Avvittringshandlingar och delningsbeskrivningar till åtskilliga hemman inom Frostviken socken, Jämtland län.

Akt 23-FRA-538. Karta i 10 blad över sjöarna Stora och Lilla Blåsjön i Frostviken socken, Jämtland län.

Akt 23-FRA-88

Akt 23-FRA-AVS8

Akt 23-Jäm-142

Akt 23-stj-1

Landsarkivet Östersund

Frostvikens Kyrkoarkiv
Föllinge Kyrkoarkiv
Föllinge Lappförsamling 1749–1798
Lappfogden i Jämtlands län

Norska Kartverket

Historiska kartor

Riksarkivet

Gränskartor

Kommitterade för den inhemska lappfrågans behandling

Renbetesdelegerade 1913

Överintendentämbetet

Litteratur

Almquist, J. A. (1928). Det norrländska avvittringsverket. *Svenska Lantmäteriet 1628–1928. Historisk skildring*, Del I. Stockholm.

Asker, Björn (2009). *Hur riket styrdes. Förvaltning politik och arkiv 1520–1920*. Skrifter utgivna av Riksarkivet 27. https://filer.riksarkivet.se/nedladdningsbara-filer/Hur%20riket%20styrdes_63MB.pdf

Bergsland, Knut (1975). *Samernas vita bok 3, fyra utlåtanden i hovrätten i Skattefjällsmålet*. Stockholm.

Bergsland, Knut (1978). *Lais Lappebyen. Kultur på karrig jord. En festskrift till Asbjørn Nesheim*. Norsk Folkemuseum, Oslo.

Biörnstad, Margareta (2006). *Kulturminnesvård och vattenkraft 1942–1980*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Ekström, Carl Rudolf (1862). *Samling af Kongl. Bref och författningar angående storskiftes- och afvittrings-verken samt krono-nybyggen i rikets norra län*, Stockholm, sid. 13.
Tillgänglig online: <https://digital.ub.umu.se/node/876171?fulltext-query=&preview=876171%2F28%2Fsimple%2Fo>

Engberg, Elisabeth (2016). De sydsamiska lappförsamlingarna. *Samiska rötter. Släktforska i svenska Sápmi*. Sveriges släktforskarförbunds handböcker 12, CEDAR & Vaartoe, Umeå universitet.

Frostviken-Hotagens sameförening. En hundraårig tidsresa (2019).
<https://ankarede.com/wp-content/uploads/2021/07/frostviken-bok.pdf> [2026-02-02]

Hermanstrand, Håkon (2021). *Eie eller leie, valg eller tvang? Samiska byggsler i Vaapste og Raane 1690–1800. Handlingsrom i kongemaktenes grenseland*. UiT Norges arktiske universitet.

Hermanstrand, Håkon & Kosmo, Ansgar (2009). *Røyrvik. Samene i Østre Namdal*. Røyrvik kommune.

Holmberg, Akar & Ljungdahl, Ewa (2017). *Sjeltie. Kyrkplatser och kyrkoliv*, Svenska kyrkan, Härnösands stift. https://www.gaaltije.se/wp-content/uploads/2019/03/Sjeltie_pdfformat.pdf [2026-02-02]

Johansson, Levi (1950). *Frostvikens kyrkor och kapell*, Heimbygda förlag, Östersund.

Johansson, Levi (1967). *Bebyggelse och folkliv i det gamla Frostviken*. Skrifter utgivna av Landsmål- och folkminnesarkivet, Uppsala.

Landsarkivet i Östersund och Jämtlands fornskriftsällskap (2012) *Jämtlands avradsland 1649 och 1666*, Källor till Jämtland och Härjedalens historia. Redaktör Olof Holm.

Lantto, Patrik (2012). *Lappväsendet. Tillämpningen av svensk samepolitik 1885–1971*. Umeå universitet.

Ljungdahl, Ewa (2018). *Samebyar i Frostviken. Voernese, Ohredahke och Raedtievaerie. Historia, kulturmiljöer och turism.*, Skrifter utgivna av Gaaltije 2.

Nordisk familjebok, *Kapellag* <https://runeberg.org/nfbm/0447.html> [2026-03-17].

Nyström, Clara. (2011) *Ankarede – Levande kyrkstad*. Jamtli. https://www.jamtli.com/wp-content/uploads/2017/11/02-ankarede-levande_kyrkstad.pdf [2026-02-02].

Prawitz, Gunnar (1967). *Renbetesfjällen III: Fjällen i Frostviken och Hotagen*, sid. 4. *Samernas skattefjäll* Band 2.

Rumar, Lars (2008). *Avradslanden, skattefjällen och avvitrningen i Jämtlands län*. Lundmark, L. & Rumar, L. *Mark och rätt i Sameland*. Institutet för rättshistorisk forskning.

Schnitler, Peter. (1962) *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Band I. Kjeldeskriftfondet, Oslo.

Stenman, Lennart (1983). *Avvittringen i Västerbottens lappmark*. Uppsala universitet.

Össbo, Åsa (2014). *Nya vatten dunkla speglingar. Industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renskötseområdet 1910–1968*. Umeå universitet.

Webbsidor

Lantmäteriet, historiska kartor <https://historiskakartor.lantmateriet.se>

Sametinget, Renmarkskommittén, Karta Historisk markanvändning i Jämtland: https://gisportal.sametinget.se/portal/apps/experiencebuilder/experience/?id=7625ffc3a9054167817a21dec55b8f63&page=J%C3%A4mtland#data_s=id%3AdataSource_1-193723697f7-layer-1%3A86 [2026-02-10]

Svenska kyrkan, Strömsunds pastorat. Ankarede kapell <https://www.svenskakyrkan.se/stromsund/ankarede-kapell> [2026-02-17]

K A R T A
i 3 Delar
öfver alla ägorna till hemmanet N° 2
STORA BLÄSJÖN

uti
Frostvikens socken, Hammerdals tingslag
JÄMTLANDS LÄN

Upprättad vid laga skifte åren 1902-1904

af

M. J. J. J.

Kommissionslandmätare

1^{sta} Delen

Skala 1/4000

Färgernas betydelse.

	Tomt.
	Åker.
	Hårdvallsäng.
	Sjdvallsäng.
	Ödlingsmark.
	Mosse.
	Myr.
	Skogsmark.
	Vatten.

LH
År 1909 den 28 januari vid sammanträde med Hammerdals tingslags ägarstyrelse blef det i enighet med denna karta verkställda laga skifte av ägodelningsrätten till framstäda eftervärdens fastslut, betyggen

De ägodelningsrättens ägare:

L. R. Kollberg

